

Endret trusselbilde og Hærens struktur

Trond Viggo Olsen Opdal

*Masteroppgave i konflikt, sikkerhet og flerkulturell forståelse
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Høsten 2008*

1	Innledning.....	3
1.1	Bakgrunn	3
1.2	Problemstilling.....	4
1.3	Nærmere om konteksten for trusselbilder og militære kapasiteter	5
1.4	Internasjonal politikk som system.....	7
1.4.1	Bakgrunn.....	7
1.4.2	Sentrale teoriretninger.....	8
1.5	Begreper og perspektiver.....	10
1.6	Metode	10
1.7	Disposisjon	11
2	Utvikling siden 1978 og frem til nyere tid	13
2.1	Innledning.....	13
2.2	Slutten av den kalde krigen - Fase 1	14
2.2.1	Trussel.....	14
2.2.2	Hærens struktur - under kald krig.....	16
2.3	Nye tider gamle bilder - Fase 2.....	17
2.3.1	Trussel.....	17
2.3.2	Hærens struktur - etter kald krig.....	20
2.4	Delkonklusjon kapittel 2.....	26
3	Ny tid og nye trusselbilder - Fase 3	29
3.1	Innledning.....	29
3.2	Trussel	29
3.3	Nordområdedebatten	33
3.4	Hærens struktur - i ny tid.....	37
3.5	Delkonklusjon kapittel 3.....	41
4	Oppsummering og avslutning.....	43
	Litteraturliste Masteroppgave.....	47

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

I april 2005, la Regjeringen Bondevik II frem sin Nordområdemelding. Dette var blant de første egne dokumenter fra regjeringshold gjennom de siste år som spesifikt tok for seg Nordområdene som tema (St.meld. nr 30 (2004-2005)). Nordområdepolitikken som ble uttrykt gjennom dokumentet, hadde til hensikt å sikre politisk stabilitet og bærekraftig utvikling i nord. Regjeringen Bondevik II tok innledningsvis i meldingen til orde for at en viktig utfordring er utforming av *en helhetlig nordområdepolitikk*, men perspektivet i meldingen ble avgrenset til å IKKE berøre spørsmål vedrørende forsvaret, og formulerte at dette skulle drøftes i andre sammenhenger. Noe av grunnlaget for stortingsmeldingen, var den Offentlige utredning (NOU 2003: 32) som ble avgitt til Utenriksdepartementet 8. desember 2003. Heller ikke denne sier noe om forsvarets tilstedeværelse i Nord har en betydning i en helhetlig nordområdepolitikk. Spørsmålet er om Nordområde politikken startet her?

Nord-Norges beliggenhet i verden, har gjort at landsdelen har vært svært sentral i sikkerhetspolitisk sammenheng gjennom de siste 50-60 årene. Etter krigen ble området med alle de isfrie fjordene gjenstand for oppmerksomhet fra stormaktene USA og Sovjet. Det var tilgangen til havet som var i fokus. USA fryktet at Sovjet ville ta landområdet med makt, noe som ville medføre betydelig mindre kontroll med sovjets militære forflytninger, og en økt trussel for USA og Europa. Dette scenarioet har blitt noe mindre aktuelt etter hvert som utviklingen av langtrekkende atomvåpen, både på land og til ubåter, har gått framover.

Det var i tiden etter 2. verdenskrig betydelig uvisshet om hvilken vei Norge skulle orientere seg. Etter hvert ble NATO valgt. og gjennom alliansen skulle vi få beskyttelse fra USA dersom Sovjet invaderte oss. Det ble bygget allierte installasjoner og forhåndslagret materiell flere steder i Norge. Det var ikke politisk vilje til å ha utplasserte atomvåpen eller amerikanske baser i landet, ettersom man anså dette kunne øke spenningen østover.

Denne situasjonen vedvarte i flere tiår. Tidlig på 90-tallet, dreide NATO blikket bort fra nordområdene. Berlinmurens fall og konflikten i Kuwait, gjorde at Midtøsten og middelhavslandene ble mer aktuelle. Det ble en utfordring for Norge å sikre landet mot øst, selv om det ikke lenger forelå noen klar trussel.

En trussel bygger på evne og vilje. Omsatt til Forsvaret, innebærer dette at evnen ligger i militært materiell og kompetansen til å bruke det. Viljen ligger hos politikerne. Det er de som bestemmer om militær makt skal anvendes. Det tar lang tid å etablere eller vedlikeholde evnen, mens viljen kan endres over natten. Forsvaret har redusert sin oppsetting kraftig fra 1990 og fram til i dag. Hærens nedskjæringer utgjør størstedelen av dette. I 1990 utgjorde hærens oppsetting ca 160 000 personell når man tar med mobiliseringsreserven, dette er redusert til og ca 9500 ved mobilisering¹, Ut fra en tallmessig sammenligning kan en si at mobiliseringsreserven er de facto nedlagt.

Fra slutten av 1980 tallet og fram til i dag har Forsvaret redusert sin tilstedeværelse og sine kapasiteter i nordområdene betydelig. Hovedgrunnen for dette er at det trusselbildet vi lever i, har endret seg markant.

I de senere år har Norge, og nordområdene, igjen fått økende internasjonal oppmerksomhet. Denne gangen som olje og gassleverandør. Til forskjell fra tidligere, er ikke Russland ansett som en stor militær trussel mot Norge, men mer som en handelspartner med sine store mengder olje og gass. Nå står striden om fordelingen og forvaltningen av ressursene i og under havet. Regjeringen Stoltenberg II anfører i forsvarsbudsjettet for 2007, at de ser nordområdene som Norges strategiske satsingsområde i årene som kommer (St.prp. nr 1 (2006-2007) kap 2.4).

1.2 Problemstilling

Dersom vi med sikkerhet kunne fastslå at det aldri kom til å foreligge en trussel mot oss hvor militære maktmidler ville være påkrevd, ville det ikke vært behov for å bruke betydelige ressurser på militært Forsvar. Det nest beste var om vi kunne fastslå at en slik trussel var minst 30 år fram i tid, da ville vi kunne bygge opp et forsvar fra grunnen,

---

¹ Fakta om Forsvaret 2006.

selv om det ville være dyrt. Dyrekjøpte erfaringer fra vår egen historie og verden rundt oss viser at slike gode ”værmeldinger” ikke finnes. De fleste kriger i moderne tid har startet plutselig og relativt uforutsett.

Jeg velger å utlede følgende problemstillinger:

- **hvordan har det endrede trusselbildet har påvirket Hæren fra 1990 og fram til i dag?**
- **Hva kan denne nedbyggingen bety i forhold til eventuelle framtidige behov for opprustning?**

Jeg skal adressere det første av disse spørsmålene ved å beskrive hvordan politiske vedtak har påvirket Forsvaret i en dreining bort fra Nasjonalt forsvar til understøttelse av operasjoner i regi av NATO og EU. Dette vil jeg se i lys av de trusselvurderingene som legges til grunn av norske myndigheter, slik dette kommer til uttrykk i regjeringens planer som er fremlagt for Stortinget.²

Det andre spørsmålet vil jeg gripe an ved å drøfte hva slags ulike scenarier for endringer i trusselbilder vil ha for behovet for militære styrker i nord. Så lenge man har militære maktmidler som er øvet og tilgjengelig vil det ta kort tid å kunne respondere mot en krise eller konkret trussel, etter at politikerne har bestemt dette. Dersom disse kapasitetene ikke finnes, har heller ikke politikerne mulighet til å sette militære maktmidler bak sine krav. Fagmilitære miljøer anslår at det tar mellom 20 til 30 år å bygge et forsvar fra grunnen. Eksempelvis tar det nesten 20 år å utdanne en bataljonssjef.

1.3 Nærmere om konteksten for trusselbilder og militære kapasiteter

På et foredrag i desember 2005, holdt av daværende sjef for Hærens styrker Generalmajor Grandhagen, redegjorde han at han for 15 år siden ikke i sin villeste fantasi kunne ha forutsett at Norge skulle ha et vesentlig militært bidrag i Afghanistan. Like lite kunne han forutse hva som ville være gjeldene om 15 år, derfor anså han det som viktig å være trent for alle typer krigføring³.

---

² Årlige budsjettproposisjoner (St.prp. nr 1) og andre relevante proposisjoner.

³ Problemstillingen om at fremtiden er høyst uforutsigbar fremkommer også i Forsvarskommisjonen av 1974 (NOU 1978:9) kap 2.4.

Vår utfordring som småstat er at vi årlig bruker store ressurser for å drive og vedlikeholde Forsvaret. Samtidig blir trusselvurderingen som legges til grunn for det samme Forsvaret omformet og endret. Forsvaret trenger lang tid på å etablere og trene kapasiteter. Myndighetene tar ikke tilstrekkelig hensyn til den materielle komponenten i trusselbildet. I et tenkt scenario med global opprustning, vil en småstat stå langt bak i rekken for å få kjøpe militært materiell. Det er ikke lenger slik at det står et stort produksjonsapparat klart og tilgjengelig for Norge.

Russlands geografiske nærhet og status som militær stormakt med et strategisk tyngdepunkt i nord påvirker derfor fortsatt norske sikkerhetsinteresser i stor grad. Til tross for en forventet reduksjon i den totale militære slagkraft på Kolahalvøya, vil den relative verdien av den russiske Nord-flåten, spesielt de strategiske ubåtene, øke som følge av de landbaserte strategiske systemer reduseres etter gjennomføringen av START-avtalene⁴. Russland har betydelige konvensjonelle hær-, sjø- og luftstyrker i området, inkludert styrker med stor offensiv kapasitet. Totalt sett vil Kolaområdet få en økt strategisk betydning for Russland. Militærstrategisk er altså den kjernefysiske kapabiliteten nå helt sentral for Russland (Neumann 2002)⁵.

Der er en grense for hvor få en kan være for å drive og vedlikeholde et system, såkalt nedre kritisk masse. Enkelte fagmilitære har definert brigadesystemet som nedre kritisk masse⁶. Dette innebærer at strukturen fra St.prp. nr. 42 (2004-2005) ansees som et absolutt minimum sett fra et hærsynspunkt.

Dersom en går lavere enn dette, forlater en et samlet system med en definert kapasitet som brigadesystemet utgjør. Det en sitter igjen med er et antall nisje-kapasiteter, som kan inngå i andre nasjoners systemer, men vi er ikke selv i stand til å gjennomføre ledelse på dette nivået. Norge vil på denne måten være prisgitt andres støtte.

Dersom militære installasjoner fjernes, må en anta at en gjenoppbygging av disse vil sende politiske signaler til vår omverden. En slik handling vil kunne oppfattes som en eskalering, spesielt i en konfliktsituasjon. Satt på spissen blir spørsmålet om det er

---

⁴ START-avtalene er avtaler (I, II og III) mellom Russland og USA om reduksjon av kjernefysiske stridshoder.

⁵ Neumann, Iver B. (2002): Norges handlingsrom og behovet for en overgripende sikkerhetspolitisk strategi. Det sikkerhetspolitiske bibliotek nr. 3 - 2002

⁶ Generalmajor Kjell Grandhagen redegjorde dette standpunktet for Forsvarsminister Strøm-Erichsen i desember 2005 ifm et møte på Bardufoss.

relevant om hvorvidt Forsvaret flagger tilstedeværelse selv om det ikke foreligger en trussel i nuet.

Dette utgjør kjernen i min problemstilling, og jeg vil derfor konsentrere oss spesielt om nedskjæringenes sikkerhetspolitiske konsekvenser i forhold til den basestrukturen som finnes i Nord-Norge.

Sjøforsvaret og Luftforsvaret utgjør også en betydelig kapasitet, men disse er ikke like stedbundne som hærens. Jeg vil derfor i liten grad berøre disse.

Under begrepet landstridskrefter, så ligger også heimevernet. Jeg vil avgrense oppgaven med å ikke belyse dette noe nærmere.

1.4 Internasjonal politikk som system

1.4.1 Bakgrunn

Da den internasjonale orden basert på nasjonalstater så dagens lys etter freden i Westfalen i 1648, dannet det grunnlaget for organiseringen av verden slik vi kjenner den i dag. Nasjonalstaten ble rammen som innhegnet en gruppe mennesker, det var landegrensene som var utstrekningen. Statene ble kontrollert innenfra gjennom ulike politiske ordninger som etter hvert har utviklet seg til demokratier slik vi kjenner dem i dag.

Det har alltid vært et problem å analysere samhandelen mellom statene ettersom det ikke er noen allment anerkjente overnasjonale institusjoner som har myndighet til å overstyre en selvstendig nasjonalstat. K.J Holsti (2004) beskriver fremveksten av diplomatiet i sin bok *"Taming the sovereigns"*. Her kan man se at den tidlige kontakten mellom statene foregikk gjennom utsendinger fra Konge eller Keiser og at det tok lang tid før det ble etablert et system for hvordan denne kontakten skulle utøves. Det var i begynnelsen lagt betydelig vekt på takt og tone. Etter hvert formaliserte dette seg til blant annet ambassader og formelle kontakter.

USAs president Woodrow Wilson framsatte i 1919, 14 punkter som skulle danne grunnlaget for en overnasjonal institusjon. Folkeforbundet (League of Nations) skulle forebygge krig og utbre fred gjennom at statene tilsluttet seg avtalen. Det ble raskt klart at statene ikke følte seg bundet av denne avtalen ettersom det ikke lå noen sanksjonsmidler som kunne overstyre en stats handlinger.

1.4.2 Sentrale teoriretninger

Det utvidede sikkerhetsbegrepet brukes av mange i flere ulike kontekster, men innholdet i begrepet er ikke nødvendigvis entydig og allment akseptert for det. Jeg finner det derfor nødvendig å komme med en liten gjennomgang av hva som ligger i denne teoretiske forankringen slik at eventuelle misforståelser kan ryddes av veien på et tidlig tidspunkt. Herunder følger også behovet for å plassere konstruktivismen i forhold til andre skoler for analyse av internasjonale relasjoner.

I det tradisjonelle, realistiske sikkerhetspolitiske perspektivet er det staten, politikk og militærmakt som er de dominerende faktorene, og realistene legger til grunn at anarkiet er den grunnleggende forutsetningen for politikk mellom stater. Anarkiet er i denne sammenheng et teknisk uttrykk for en arena fri for overnasjonal styring og myndighet, og hvor statene tilstreber å trygge og fremme sine egeninteresser i denne konteksten.⁷ Den realistiske skolen blir av noen hevdet å ha aner tilbake til Thucydides fortellinger om den Peloponnesiske krigen ca 440 f. Kr, og har blitt utviklet og anvendt frem til våre dager. I store deler av etterkrigstiden har dette teoretiske paradigmet ligget til grunn for så vel den vitenskapelige forskningen i internasjonale relasjoner, som for den praktiske utformingen av politikken i mange vestlige land. Selv om det har vært lansert ulike andre perspektiver, har de ikke fått nevneverdig gjennomslag. Torbjørn L Knutsen viser blant annet til hvordan dette var det rådende perspektivet i Norge på 1970 tallet, og hvor utenrikspolitikkenes fremste oppgave var å; *"beskytte Norge mot påføring av fremmed vilje med voldsmakt, og påvirke fordelingen av goder og fordeler i det internasjonale samfunn til Norges gunst"*.⁸

Et annet rådende perspektiv innen forskningsfeltet internasjonale relasjoner er den konstruktivistiske skolen der det hevdes at den anarkistiske grunnforutsetningen kan temmes av institusjoner og praksis som vokser frem historisk. Mange konstruktivister mener også at politikken i stadig større grad blir påvirket av ikke-statlige aktører, og at det er vanskelig å danne seg et heldekkende bilde av internasjonal politikk og relasjoner om man bare fokuserer på statssystemene.⁹ På slutten av 1980 tallet kunne man se tendenser til svekkelse av det realistiske perspektivets innflytelse, og en utvidelse av begrepene *"utenrikspolitikk"* og *"sikkerhet"* til å favne om blant annet økonomiske,

---

⁷ Torbjørn Knutsen & Iver B Neumann: "Innledning" i Iver B Neumann (red), Torbjørn Knutsen, Morten Bøås & Henrik Thune: *Global Politikk. Krig, diplomati og nyhetsformidling i praksis*. 2002, s18-19.

⁸ Torbjørn L Knutsen: "Norsk Utenrikspolitikk som forskningsfelt" i Knutsen et al (red) s 20.

⁹ Knutsen & Neumann i neumann et al (red) s18-19.

sosiale og sikkerhetsmessige aspekter.¹⁰ Med de omveltningene som skjedde fra 1989 og utover, fikk denne endringsprosessen betydelig næring i flere ulike miljøer, og herunder i de miljøer hvor den praktiske politikken utformes. I Norge ser man disse tendensene blant annet i Stortingsmelding (St.meld. nr 11 (1989-1990), hvor de økonomiske og sosiale aspektene ved utenrikspolitikken kommer frem i lyset.¹¹ I boken, *Security – a new framework for analysis*, presenterer Buzan, Wæver og de Wilde et nytt verktøy for sikkerhetsstudier innen internasjonale relasjoner, og som henfører til den konstruktivistiske skolen.¹² Forfatterne har hensikt å lansere et verktøy som favner bredere enn de klassiske teoriene som dominerte den kalde krigens fokus på øst-vest konflikten, og faren for bruk av atomvåpen. Forfatterne er av den oppfatning at tiden etter den kalde krigen har medført en mer desentralisert og regionalisert karakter på sikkerhetsanliggende, og at det tradisjonelle perspektivet ikke favner om kompleksiteten i den nye situasjonen.¹³

Forfatterne søker å kombinere både det tradisjonell, realistiske perspektivet hvor politikk, stat og det militære står i sentrum for analysen, og de mangfoldige konstruktivistiske teoriene som har fått næring og oppmerksomhet på nittitallet. Boken hevder at moderne sikkerhetsstudier må favne om flere sektorer enn de klassiske politiske og militære sektorene, og lanserer økonomi, miljø og samfunnsmessige sektorer som tre jevnbyrdige sektorer til de klassiske sektorene. Disse fem sektorene er ikke jevnbyrdige i alle situasjoner, men vil ha ulik betydning alt etter situasjon eller objekt det er snakk om. Buzan mener, i motsetning til medforfatterne Wæver og de Wilde, at den militære sektoren bør forbli den dominerende sektoren i sikkerhetsstudier, men at trusselen like fullt kan oppstå i andre sektorer og forplante seg til den militære.¹⁴ Den militære sektoren innebærer sammenhengen mellom staters offensive og defensive militære kapasitet og deres tolkning av hverandres intensjoner, men kan også innebære bruk av militær makt for å forsvare stater og regjering mot ikke-militære eksistensielle trusler. Forfatterne påpeker at staten ikke trenger å være det eneste referanseobjektet, men at det ofte er slik.¹⁵

---

¹⁰ Knutsen i Knutsen et al (red) s 20.

¹¹ St. meld. Nr. 11 (1989-90): *Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkninger for norsk utenrikspolitikk*.

¹² Buzan et al s vii

¹³ ibid s 9 og 163

¹⁴ ibid s 2

¹⁵ ibid s 50

Historien viser at store uforutsette omveltninger ett sted, kan avstedkomme globale konsekvenser. Det er derfor viktig å kunne se for seg en utvikling som i beste fall er dramatisk. Det er ikke gitt å si noe sikkert om framtiden. Det var svært få, om noen, som kunne forutsett de nedskjæringene Forsvaret har gjort de siste 15 årene.

1.5 Begreper og perspektiver

Noen begreper som bør beskrives nærmere.

En *trussel* er menneskegenerert og kan betraktes som en funksjon av evne og vilje til å skape stor skade (kapasitet til og intensjon om å gjøre det).

Landmakt, fysisk kontroll med territorium har alltid vært sentralt i konflikt og krig. Landmaktens rasjonale er evnen til å kontrollere landterritorium fordi dette danner det primære utgangspunkt for bosetting og verdiskapning.¹⁶

1.6 Metode

Siden det eksisterer mange fremgangsmåter og flere forskjellige redskap som kan være med på å gi innsikt eller gi forsøksvise svar, vil metoden som velges i stor grad handle om alle de valg vi foretar i våre undersøkelser i jakten etter ny erkjennelse og kunnskap. Metodevalgene vil være avgjørende for hvilke slutninger jeg vil ende opp med.

Valg av metode henger tett sammen med hva man ønsker å finne ut gjennom et vitenskapelig arbeide.

Primærkildene for min problemstilling finnes i Stortingsdokumenter, offentlige utredninger, artikler og taler. Det er derfor relevant å gjennomføre en dokumentanalyse/kvalitativ innholdsanalyse av dokumenter som omhandler Forsvaret over tid. Disse dokumentene har etter det jeg kan se, lik oppbygging i kapittelstruktur slik at det er mulig til en viss grad ”å måle” endringer over tid.

En kvalitativ innholdsanalyse kan innebære en systematisering av sitater med sikte på å belyse utvalgte problemstillinger. Det kan for eksempel dreie seg om å få innblikk i hvilke argumenter, standpunkter, holdninger eller verdier som står sentralt i ulike tekster. I denne oppgaven dreier det seg hovedsakelig om Stortingsdokumenter og Offentlige utredninger. Noe av utfordringen knyttet til kildene i en dokumentstudie, er at det kan være av svært ulik karakter og kvalitet. Men dersom en er seg bevist de begrensninger dette gir, og dersom de rette spørsmålene blir stilt overfor kildematerialet, vil dette kunne gi en hel del informasjon. Dette gir meg også innsyn i de

---

¹⁶ Forsvarets doktrine for landoperasjoner, pkt 1.2

forståelsene som gjorde seg gjeldende i det aktuelle tidsrom. Kilden sier oss på den måten noe om den tidshistoriske situasjonen den blir til i (Holme&Solvang 1986:119).

Jeg hadde innledningsvis planlagt å gjennomføre et antall intervjuer etter mal av en kvalitativ undersøkelse, men på grunn av tiden tilgjengelig og oppgavens omfang har jeg gått bort fra dette. Jeg har i stedet avgrenset meg til å gjennomføre en dokumentstudie, samt tekstanalyser av aktuelle taler og kronikker fra noen nøkkelpersoner som er relevante i forhold problemstillingen.

På Regjeringens nettsider¹⁷ under Forsvardepartementet, er det laget en oversikt over aktuelle Stortingsproposisjoner og Stortingsmeldinger. Med utgangspunkt i denne oversikten har jeg gjort et utvalg dokumenter og sammenlignet de forhold som var relevante. Noen av disse var kapitler som inneholdt forholdet til: Russland, trusselvurderinger og nordområdepolitikk.

Jeg mener at det er mulig å spore endringer i datamaterialet, ettersom det er at kapittelstrukturen er sammenlignbar fra dokument til dokument.

Når det gjelder å fremstille mine funn, vil jeg forsøke å systematisere disse i en matrise hvor vi spesielt ønsker å se på argumentasjonen som underbygger trusselvurderingene. I tillegg vil jeg utdype en modellen i pkt 2, som viser de nedtrekk dette har medført for Hæren.

Jeg vil ta utgangspunkt i de Stortingsdokumenter og offentlige utredninger som har vært styrende for Forsvaret, og spesielt trekke ut den delen som omhandler Hæren samt de sikkerhetspolitiske vurderinger som er foretatt. Jeg vil spesielt trekke fram de sikkerhetspolitiske vurderingene/analysene som legges til grunn i dokumentene. Jeg vil søke å se om det er en sammenheng mellom den sikkerhetspolitiske vurderingen og styrkeoppsettet for Hæren.

I den grad referansedokumentene omhandler Nord-Norge vil dette bli omtalt.

Fremstillingen vil være inndelt i tre temaer, dette vil være *kald krig, nye tider gamle bilder* og til slutt *ny tid nye trusselbilder*.

1.7 Disposisjon

Masteroppgaven er tenkt å omfatte fire kapitler.

I kapittel 2, har jeg tenkt å foreta en historisk gjennomgang hvordan trusselbildet og

---

¹⁷ www.regjeringen.no tidligere www.odin.dep.no

styrkeoppsettet for Hæren har vært i Nord-Norge siden 1978 frem til ca 2001. Her vil jeg særlig ta for meg viktige milepæler hvor det har skjedd vesentlige endringer, herunder også hvordan det til en hver tids trusselbilde er skissert.

I kapittel 3, vil belyse at vi er inne i en ny tid, og hvor trusselbildet er endret

Kapittel 3 vil også ta for seg den ”nye” nordområdedebatten som nå er gjeldene og hvordan denne eventuelt kan påvirke Norges forsvar.

Oppsummering og hovedfunn vil fremgå i kapittel 4.

Til slutt i oppgaven vil det foreligge en litteraturliste, med henvisning til aktuelle kilder mv.

2 Utvikling siden 1978 og frem til nyere tid

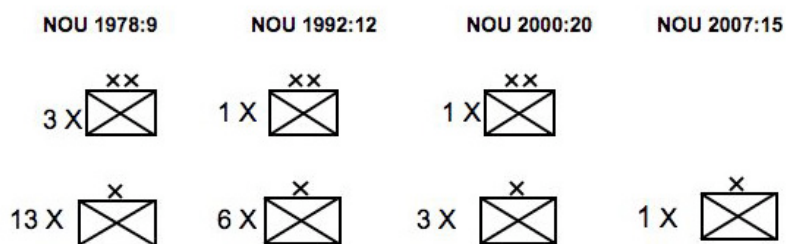
2.1 Innledning

På 1970 tallet endret det sikkerhetspolitiske grunnlaget seg til det verre for Norge. Dette skyldes både sammenbruddet i avspenningspolitikken og Sovjets kraftige styrkeoppbygging i nord. Mange fryktet at det kunne bli vanskelig å bringe forsterkninger til Norge. Norske myndigheter svarte igjen med en pågående invitasjonspolitikk overfor våre allierte. I desember 1976 opprettet Norge og USA en formell bilateral studiegruppe¹⁸, og denne ble et kraftsentrum i arbeidet for å styrke flankeforsvaret i det neste tiåret. Denne studiegruppen bidro utvilsomt til den vestlige styrkeoppbyggingen i nord på 1980-tallet.

Jeg vil i kapittel 2 forsøke å gi et tilbakeblikk på trusselvurderingene og de krigsstrukturen Hæren har hatt siden slutten av den kalde krigen, hvor fullkrigsscenario var aktuell tenkning. I denne forbindelse er Forsvarskommisjonen av 1974 (FK74) som ble fremlagt i 1978, relevant å starte med da denne bla beskriver både de foreliggende trusler mot Norge samt tilhørende styrkeoppsett for Hæren¹⁹. FK74 utgjør på en måte en milepæl, da det var den siste forsvarskommisjon som ble gjennomført under den kalde krigen. Det er derfor naturlig å starte med denne.

Det har etter den kalde krigen tok slutt, vært en vesentlig reduksjon i styrkeoppsettet til Hæren. Innledningsvis vil jeg illustrere dette med en grafisk oppstilling, og hvor jeg i det påfølgende vil redegjøre for de skisserte reduksjoner.

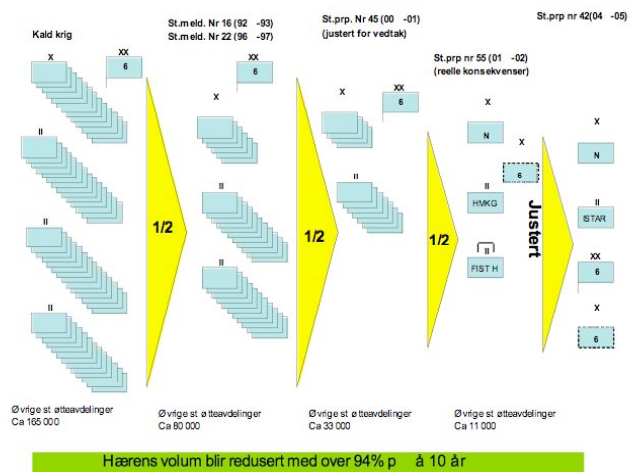
Forsvarskommisjoner og Forsvarspolitiske utvalg - anbefalinger

Bilde 1: Aktuelle NOUer som lå til grunn ved Forsvarets omstilling siden kald krig.

¹⁸ Tamnes 1997 s 77

¹⁹ NOU 1978:9 Forsvarskommisjonen av 1974 – Fremlagt i mars 1978

Bilde 2: Illustrasjonen viser stortingsbeslutningene for reduksjon fra bla 13 brigader på slutten av den kalde krigen frem til ny tid. 6.brigade er også terminert, og Norge har i 2008 kun en brigade.

2.2 Slutten av den kalde krigen - Fase 1

2.2.1 Trussel

Forsvarskommisjonen av 1974 (FK74) skulle utarbeide et forsvarsprogram fram til 1985, og et perspektivprogram for de påfølgende 5 år (frem til 1990)²⁰. Dette la mye av premisene for den politikk som ble lagt til grunn i tiden fremover. Kommisjonens arbeid ble i hovedtrekk positivt mottatt, både politisk og fagmilitært. Imidlertid reagerte daværende Forsvarsminister Johan Jørgen Holst på at FK74 var mest opptatt av de nasjonale forsvarstiltakene. Videre at alliansesamarbeidet kun kom med som randbemerkninger, og ikke påvirket analysearbeidet²¹. Forsvarets langtidsprogram som ble fremlagt i mai 1979, hvilte på Holsts alternative perspektiv, at hovedoppgaven måtte være å gjøre hjelpen utenfra mer forpliktene og håndfast. En vesentlig del av forsterkningen måtte dessuten nå frem før det brøt ut krig²². Dette harmoniserte med tenkningen fra den bilaterale studiegruppen (Norge og USA).

Et gjennomgående trekk i den sikkerhetspolitiske vurderingen, var et fullkrigsscenario hvor Forsvaret skulle være i stand til å yte sterkest mulig motstand mot enhver form for angrep. Vurdering av trusselen mot Norge ble vurdert til i første rekke å være relatert til forholdet til de to verdensmakter²³, og det sikkerhetspolitiske nærmiljø måtte sees i

²⁰ NOU 1978:9 pkt 4.1

²¹ Tamnes 1997: 85

²² St.meld. nr 94 (1978-1979)

²³ Jf NOU 1978:9 pkt 4.2.21, det ble i 1978 anslått at 80-90% av militærutgiftene i verden lå på landene innenfor alliansene NATO og Warzavapakten

sammenheng med vår geografiske beliggenhet. Norge ligger i et viktig og følsomt militærstrategisk område. Den teknologiske utvikling, og USA og Sovjetunionens dominerende stilling som militærmakter, gjorde at Norge befant seg i et av de to verdensmaktenes strategiske interesseområder. En slik posisjon innebar også ansvar for å se den nasjonale sikkerhetspolitikk i et internasjonalt perspektiv.

Norge var interessert i å bevare stabiliteten og lavspenningen i de følsomme havområdene i nord. Dette forutsatte vestlig tilstedeværelse som var tilstrekkelig til å vise evne til å operere i nordlige farvann, og til å motvirke inntrykk av sovjetisk overvekt og motivere til gjensidig tilbakeholdenhet²⁴. Norsk sikkerhetspolitikk omfattet blant annet en avveining av behovene for avskrekking og beroligelse. Hensynet til beroligelse ble ivaretatt av et sett med selvpålagte bindinger. Allierte fellesøvelser i Norge var viktige ledd i alliansegarantien og forutsetninger for basepolitikken²⁵. Det ble vektlagt at øvelsene inngikk i et fast og gjenkjennelig mønster, både med hensyn til omfang og hyppighet.

Det var stort fokus hvordan en skulle kunne ha kontroll på og eventuell begrensning av de strategiske våpensystemer (atomvåpen) mellom stormaktene, og videre hvilken militær våpenplattform disse ville være på. Det var bekymring over nye raketter med stor rekkevidde (8000 km), som bla de sovjetiske ubåtene ville få. Dette betydde for Norge at havområdene nær Norge kunne brukes som utskytningsfelt for angrep mot mål i USA. Noe som igjen kunne medføre økt anti-ubåtvirksomhet fra USA. Slik sett ble det vurdert at Norskehavet og Barentshavet ville ha stor strategisk betydning gjennom 1980-årene²⁶. Allierte sjøstridskrefter ville spille en sentral rolle i det konvensjonelle forsvar av nordflanken og norsk territorium. Norge måtte derfor samarbeide med sine allierte for å sikre evnen til å kontrollere havområdene utenfor Nord-Norge for således heve forsvarsterskelen i Nord-Norge. Allierte styrker som hadde Norge som eneste eller som høyest prioriterte innsatsområde på slutten av den kalde krigen, utgjorde ca 24 000 mann (land- og luftstridskrefter) og 14-16 skvadroner med i alt 200-300 fly.²⁷

---

²⁴ St.prp. nr 1 (1987-1988) Kap I C.

²⁵ Tamnes 1997:105. Kjernen i basepolitikken, var et norsk nei til å stasjonere allierte kampenheter i landet i fredstid.

²⁶ NOU 1978:9 kap 4.2.10

²⁷ Tamnes 1997:76

2.2.2 Hærens struktur - under kald krig

Anbefalinger fra forsvarskommisjonens flertall (FK 74), innebar en bred støtte (politisk og militært) til videreføring av de grunnleggende trekk ved den etablerte forsvars- og sikkerhetspolitikk, og kommisjonen la frem et relativt ambisiøst program for utvikling av Forsvaret i perioden 1979-1993²⁸. Kommisjonen tok også inn over seg behovet for å videreutvikle brigadesystemet, med blant annet å panserforsterke tre av brigadene²⁹.

Dette innebar at infanteribrigadene ble forsterket med en panserbataljon. Disse brigadene ble gitt betegnelsen Brigade 90 PF. Omorganiseringen av Brigaden i Nord-Norge til en panserforsterket organisasjon, var i hovedsak sluttført i 1989³⁰.

Den strukturen som ble beskrevet i FK74 var; 3 divisjonskommandoer, 3 panserforsterkede brigader (Brig 90 PF) og 10 ordinære brigader (Brig 90). I tillegg kom feltbataljoner, bataljonsgrupper, lokalvernoppsetninger etc³¹.

Forsvarssjefen mente at den hærstruktur som FK74 foreslo, ville bety en vesentlig og nødvendig forbedring av landforsvaret, men var bla bekymret for den sene innfasingstakten av nytt materiell.³²

Et balansert forsvar ble vurdert som en forutsetning for at striden skulle kunne føres effektivt. Dette nasjonale kravet mente man ville sette en grense for hvor langt man burde gå med arbeidsdeling i NATO, og Hæren hadde markerte svakheter innenfor bla luftvern og panservern som ble søkt utbedret. Det ble også vektlagt å sikre seighet og utholdenhet i det norske forsvaret. Et annen viktig beslutning, var å gjøre Hæren mer lendeående gjennom anskaffelsen av 2000 upansrede beltevogner³³.

Hæren nådde sitt høyeste antall operative enheter i jan 1986, hvor en da hadde 13 brigader operative³⁴. Videre hadde en 2 mobile divisjonskommandoer gjennom DIV 1 og DIV 6³⁵.

---

²⁸ NOU 1978:9 Kommisjonen avga sin innstilling i 1978.

²⁹ Brigaden i Nord-Norge, mobiliseringsbrigade i Trøndelag og en brigade på Østlandet

³⁰ St. prp. Nr 1 (1988-1989)

³¹ NOU 1974:9 pkt 21.6.19 side 240

³² St. meld. Nr 94 (1978-1979)

³³ St.prp. nr 1 1987-1988 s.83

³⁴ Jf Hæren etter annen verdenskrig 1945-1990.

³⁵ St.prp. nr 125 (1987-1988)

2.3 Nye tider gamle bilder - Fase 2

2.3.1 Trussel

Natten til den 10. november 1989 var Berlinmurens fall et faktum, og i oktober 1990 ble Tyskland gjenforent.

Forsvarskommisjonen av 1990 (FK90) ble oppnevnt den 26 januar 1990, altså kort tid etter Berlinmurens fall. FK90 ble oppnevnt med bakgrunn i endrede sikkerhetspolitiske og økonomiske rammeforutsetninger. En skulle ende opp med en anbefaling om Forsvarets virksomhet og struktur.

Det hersket en fundamental usikkerhet i den sikkerhetspolitiske situasjonen, og i lys av denne usikkerheten kunne ikke Forsvarssjefen anbefale en nedbygging av krigsorganisasjonen³⁶. Strukturen var slik dimensjonert at en fremmed makt som forsøkte å påvirke norske myndigheter med militære maktmidler, ikke skulle kunne make dette gjennom trussel om bruk av makt og begrensede aksjoner. Det skulle være nødvendig å gå til invasjon for å kunne håpe på å påtvinge Norge sin vilje³⁷. Den vurderte trussel medførte vektlegging av et solid invasjonsforsvar i Troms og Ofotenområdet men samtidig innebar dette en lavere prioritering av den militære innsats i andre regioner, både kvantitativt og kvalitativt³⁸.

Gleden over at den kalde krigen var slutt, måtte ikke føre til sikkerhetspolitisk ønsketenkning. Det var fortsatt behov for en aktiv og helhetlig norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Omveltningene i 1989-91 var ikke slutten på historien mht muligheten for internasjonale konflikter og krig mellom stater i Europa, men snarere faren for en tilbakevending av historien³⁹.

Et effektivt og troverdig forsvar kan ikke bygges opp i løpet av få år. Det kreves for eksempel ti til femten år å anskaffe nye generasjoner av fregatter og kampfly, og bygge opp kompetanse for å utnytte slike avanserte systemer⁴⁰. Materiellanskaffelsene og kompetanseoppbyggingen ville følgelig utgjøre hovedkomponenter i det Forsvar vi ville ha om ti til femten år. Derfor måtte forsvarspolitikken og forsvarsplanleggingen rettes

---

³⁶ NOU 1992:12 pkt 11.8 FSJs anbefaling

³⁷ *ibid.* s. 199

³⁸ Utrykket har blitt brukt retorisk av enkelte fagmilitære for å argumentere for reduksjoner.

³⁹ St.prp. nr 1 1993-1994 pkt 1.10 s. 28

⁴⁰ St.meld. nr 22 (1997-1998)

inn mot det *langsiktige*, og på lang sikt kunne ikke muligheten for nye militære trusler mot norsk territorium utelukkes.

De potensielle militære truslene på sikt omfattet også faren for et militært angrep med sikte på å besette store deler av norsk territorium. En slik *invasjon* ville kreve store land, luft- og sjøstridskrefter. Den forventede militære kapasitetsutviklingen i våre nærområder tydet ikke på noen potensiell fare for en invasjon av hele landet, selv på lang sikt. Derfor ville en invasjon neppe kunne omfatte mer enn **én landsdel**, men en slik invasjon kunne bli støttet av begrensede aksjoner og angrep mot resten av landet. Det var derfor en ambisjon om fortsatt å opprettholde evne til tidsavgrenset invasjonsforsvar i én landsdel om gangen.

Et troverdig invasjonsforsvar av Norge over tid, krevde ressurser langt ut over hva som det var vilje til å bevilge over det norske forsvarsbudsjettet. Vårt nasjonale invasjonsforsvar var derfor uløselig knyttet til de øvrige pilarene i det norske forsvarskonseptet. Støtte fra våre allierte ville være avgjørende for å kunne løse en så omfattende sikkerhetsutfordring som invasjonsforsvar over tid. Vår geografiske beliggenhet i Europas utkant og behovet for militære forsterkninger i et betydelig omfang gjorde det samtidig nødvendig å opprettholde et selvstendig nasjonalt invasjonsforsvar med en viss utholdenhet. Et overraskende militært angrep måtte ikke føre til at Forsvaret brøt sammen umiddelbart i påvente av tilstrekkelig alliert forsterkningsstøtte. Et balansert norsk forsvar ville gjøre det mulig å bære hovedtyngden av forsvarsinnsatsen i den innledende fasen av en krig, og gjør samvirke med og ledelse av allierte forsterkninger på norsk territorium mer troverdig. Det var derfor fortsatt et viktig poeng med militær tilstedeværelse og synlighet, samt evne til militært samvirke med allierte og deltakelse i internasjonale styrkestrukturer og operasjoner.

Militær tilstedeværelse la grunnlag for effektiv myndighetsutøvelse og suverenitetshevdelse i fredstid og sikret samtidig nasjonal handlefrihet og evne til krisehåndtering. Militær tilstedeværelse kunne også bidra til å forebygge ustabilitet og konflikter. Tilstedeværelse i nordområdene ville fortsatt stå sentralt. Forsvarets evne til å håndtere utfordringene i et endret risiko- og trusselbilde, nødvendigheten av en kostnadseffektiv innretning av Forsvarets virksomhet, evne til mottak av allierte

forsterkninger og effektiv utnyttelse av eksisterende infrastruktur, ville være andre viktige forhold i denne prioriteringen.

Selv om det ikke forelå noen militær trussel mot Norge, var vi fortsatt avhengige av å delta i et bredt internasjonalt samarbeid for å opprettholde stabilitet og en fredelig utvikling i Nord-Europa, og for å løse konflikter og hindre at nye oppstår. De overordnede mål for norsk sikkerhetspolitikk ville fortsatt være å forebygge krig og medvirke til stabilitet og fredelig utvikling, å beskytte norsk handlefrihet overfor politisk og militært press, og ivareta norske rettigheter og interesser og å trygge norsk suverenitet. Det preventive aspektet var selve rasjonale bak Forsvaret som sikkerhetspolitisk virkemiddel. Forsvarets ressurser og kapasiteter var derfor av avgjørende betydning for landets sikkerhetspolitikk. Forsvaret skulle kunne bidra til å håndtere kriser av varierende omfang og karakter, fra mindre episoder som krenkelse av norsk suverenitet og suverene rettigheter, til kriser med militær maktbruk. I siste instans skulle det militære apparatet forsvare landet mot angrep.

Beliggenheten og de store geografiske områdene og rike naturressursene landet rår over, gjør dessuten at Norge har stor strategisk betydning. Behovet for militær tilstedeværelse, etterretning, overvåkning, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse vil derfor fortsatt stille store krav til Forsvaret. Begrensede interessenemotsetninger i nordområdene, særlig vis-à-vis Russland, eksisterte. Forsvaret måtte kunne møte alle disse typer utfordringer.

Olje- og gassleveranser fra norsk sokkel hadde og har strategisk betydning for andre stater. Norge dekket eksempelvis i 1999 omkring en fjerdedel av Vest-Europas gassbehov. I eventuelle konflikter hvor tilgang til olje og gass settes i fokus ville også Norge kunne bli trukket inn. Olje- og gassinstallasjonene var og er, fortsatt sårbare for eventuelle angrep. Beskyttelses- og sikringstiltak av viktige anlegg og infrastruktur i fred, krise og krig utgjorde derfor en stor sikkerhets- og forsvarspolitisk utfordring for Norge. I situasjoner der norske forsvarsressurser ikke strakk til, ville NATO kunne spille en viktig rolle i sikring og beskyttelse av petroleumsinfrastrukturen offshore.

2.3.2 Hærens struktur - etter kald krig

Hærens krigsorganisasjon ved inngangen til denne nye tiden; hadde divisjonsnivåene, de 13 brigader og ca 28 bataljoner og lignende avdelinger.⁴¹

I erkjennelse om at Forsvaret ville gå ”konkurs” med de økonomiske rammene som var forespeilet, igangsatte man et arbeid for å beskrive hvilke kapasiteter og kostnader Forsvaret stod foran gjennom Forsvarskommisjonen av 1990 (FK90) og Forsvarssjefens egen studie gjennom Forsvarsstudien 1991 (FS91). FS91 munnet bla ut i en beskrivelse av 3 alternative strukturer med høyt, middels og lavt ressursnivå⁴². Forsvarssjefens anbefaling var middels ressursnivå, som for Hæren hadde følgende styrkeoppsett:

	År 1992	År 2012	Merknader
Divisjon	1	1	
Motoriserte infanteribrigader	10	3	2 selvstendige
Mekaniserte brigader	3	2	1 selvstendig
Panserbrigader	0	2	1 selvstendig
Selvstendige feltbataljoner	28	12	
Selvstendige kompanier	52	5	
Jegerbataljoner	0	4	
Festningsbataljoner	0	2	

Bilde 3: Forsvarssjefens anbefaling var struktur middels nivå, og vi ser at denne hadde 7 brigader. Planleggingshorisont mot år 2012.

Struktur lavt ressursnivå, var betydelig redusert i forhold til middels nivå. Som det fremgikk, var dette en klar erkjennelse av at det *ikke* ville være tilstrekkelig nasjonal landmilitær kampkraft til et selvstendig invasjonforsvar i noen enkelt landsdel.

Struktur for lavt ressursnivå hadde følgende oppsett:

1 divisjon, 3 brigader, 20 selvstendige feltbataljoner, 5 selvstendige kompanier, 3 jegerbataljoner og 2 festningsbataljoner.

⁴¹ Jf NOU 1992: 12 kap 13.2.1. Inkonsekvens i antall bataljoner, samme NOU angir 35 bataljoner i kap 2.3.3.

⁴² FS91

Flertallet i FK90 la til grunn at Hæren skulle ha evne til forsvar mot invasjon i en landsdel, samtidig som evnen til å yte militær motstand opprettholdes over hele landet⁴³. I den tilrådte struktur var Hæren derfor slik utrustet og organisert at den skulle kunne operere i divisjonsforband og ha muligheter til å lede større allierte enheter. Kommissjonens anbefaling var derfor at Hæren i fremtiden burde bestå av minst 6 brigader og 17 bataljoner av ulike kategorier.

	Fremtidig krigsstruktur		Status
	Ant	Org. Form	(pr 1992)
Brigader:			
Panser	1	selvstendig	0
Mekanisert	1	selvstendig	3
Motorisert infanteri	1	selvstendig	10
Panser*	1	org i div	0
Mekanisert	1		0
Motorisert infanteri*	1	org i div	0
Sum Brigader	6		13
Bataljoner:			
Jeger	4		0
Festning	2		0
Felt	11	selvstendig	28
Sum Bataljoner	17		28

Bilde 4: Tabellen viser Forsvarskommissjonen av 1990s forslag til styrkeoppsett for Hæren

* de to brigadene Panser og Mek inf skulle organiseres i divisjonsforband

Det var en forutsetning at fire av brigadene, hvorav en var en videreføring av Brigaden i Nord-Norge, i utgangspunkt hadde hovedtyngden av sitt materiell lagret i Nord-Norge. Tre av brigadene var organisert under en divisjonskommando med nødvendige støtte- og forsyningsavdelinger, og var således ikke utrustet mht selvstendige operasjoner. Den fjerde brigaden kunne løse selvstendige oppdrag uten støtte av divisjonstropper. De to selvstendige brigadene i Sør-Norge, skulle settes opp i henholdsvis Trøndelag og på Østlandet. Selvstendige feltbataljoner var i hovedsak gruppert i tilknytning til viktig infrastruktur i Nordland og Sør-Norge. De fire jegerbataljonene var forutsatt satt opp i Finnmark. Festningsbataljonene skulle settes opp i Troms⁴⁴.

Hærens hovedoppgave i krigstid var å møte et angrep mot norsk territorium så langt fremme som mulig, stanse og om mulig slå tilbake den fiendtlige styrken.

⁴³ Forsvarskommissjonen av 1990. Dette dokumentet er viktig fordi det danner grunnlaget for St.meld. nr 16 (1992-1993), langtidsmeldingen og er til en viss grad omtalt i St.prp. nr 1 (1992-1993).

⁴⁴ NOU 1992: 12 – s 195

For at Norge skulle kunne fremstå som en seriøs samarbeidspartner, hadde det innen rammen av et balansert forsvar vært gitt prioritet til norske tiltak for å motta, beskytte, understøtte og lede allierte forsterkninger. Det var også et krav om norsk ledelse av allierte styrker på norsk jord.

Flertallet i FK90 mente også at et forsvar med en krigsstruktur som er mindre enn den kommisjonens flertall tilrådte, etter hvert vil stille norske myndigheter overfor fundamentale valg når det gjelder sikkerhetspolitikk og oppbygging og innretting av Forsvaret. En senkning av ambisjonsnivået til å bare kunne motstå raids og mindre angrep ville kunne gjøre det nødvendig å foreta en omlegging av militære prioriteter. I praksis ville dette innebære en svekkelse av tilrådd struktur ved at det ble lagt opp til en gradvis avvikling av et balansert nasjonalt invasjonforsvar.

St.meld. nr 16 (1992-1993)⁴⁵ ble en viktig milepæl og tok utgangspunkt i anbefalingene fra den tverrpolitiske «Forsvarskommisjonen av 1990» (NOU 1992:12), som satte i gang betydelig reduksjon og omstilling av Forsvaret.

St meld nr 16 (1992-1993) og St prp nr 27 (1993-94) beskrev en ny krigsstruktur for Hæren med basis i FK90 og FS91, som innebar en kraftig reduksjon både i bemanning og antall avdelinger. Hovedmålene var én divisjon med tre divisjonsbrigader, tre selvstendige brigader og et mindre antall avdelinger på bataljonsnivå og lavere. I tillegg skulle Hæren beholde det nødvendige antall støtte-, forsynings- og spesialavdelinger. Videre ble det etablert en bataljonsstridsgruppe (Telemark bataljon) som nasjonalt bidrag til NATOs reaksjonsstyrke (IRF)⁴⁶.

Vedtakene innebar omtrent en halvering av Hærens krigsstruktur gjennom blant annet en reduksjon av antall brigader fra **13 til 6** og en bemanningsreduksjon fra ca **185 000 til 93 200**⁴⁷. Fra og med mobiliseringsterminen 1995 var blant annet 7 brigader nedlagt. Reduksjon og tilpasning av øvrige avdelinger hadde foregått gradvis i hele perioden.

I 1996 ble Brigaden i Nord-Norge nedlagt som stående avdeling. Divisjonen ble kadreorganisert, og det ble opprettet tre utdanningsgarnisoner. Disse utgjorde kadrer⁴⁸

---

⁴⁵ St.meld. nr 16 (1992-1993) og Inst. S. nr. 150 (1992-1993)

⁴⁶ IRF – immediate reaction force.

⁴⁷ Ikke konsistens mellom stortingsdokumentene, er korrigert.

⁴⁸ kadre - (kader) fast befal og personell som danner en kjerne innenfor avdelinger som under krig og øvelser fylles ut med innkalte vernepliktige.

for avdelingene i krigsorganisasjonen, samtidig som de utdannet personell og produserte kompetanse til denne.

I følge Forsvarssjefen ville den kvalitative forbedring ligge etter den vedtatte målsettingen⁴⁹, og ambisjonen om evne til å møte en eventuell invasjon i en landsdel var allerede avhengig av at antatt varslings tid kunne utnyttes maksimalt. Varslingstiden var relativt lang på grunn av et lavt trusselbilde. Ved en kortere varslings tid ville det med datidens nasjonale militære kapasitet ikke være mulig å oppfylle denne ambisjon.

I 1999 skulle omorganiseringen av 6 Divisjon bli prioritert med sikte på at ny divisjonsstruktur skulle være etablert innen 2000. Langtidsmeldingen⁵⁰ varslet imidlertid om at innenfor de oppgaveavveininger som var gjort, og de budsjettammer som var trukket opp, ville det bare bli foretatt marginale investeringer i to av hærens seks brigader i perioden fram til 2006. Fram til 2006 skulle divisjonen prioriteres og en selvstendig brigade.

Den ressursmessige situasjonen tilsa imidlertid at divisjonen ikke ville få tilført materiell i den takt og omfang som var forutsatt, slik at ambisjonsnivået måtte reduseres og realiseringen forskyves i tid. Stridsevnen i de lavest prioriterte avdelingene kunne bli så marginal at det måtte vurderes å redusere antallet, omfordele materiellet og omstrukturere deler av styrkene⁵¹.

I følge Forsvarsstudien 2000 (FS2000) var det ikke ressursgrunnlag for å investere i materiell til tre brigader, noe som medførte at divisjonens struktur, og ambisjonsnivået for kapasitetene, måtte vurderes på nytt. Dette gjaldt også for de øvrige brigadene og bataljonsenhetene. Stridsevnen i de lavest prioriterte avdelingene skulle søkes opprettholdt på samme nivå som i 2000. Stridsevnen i disse avdelingene kunne bli så marginal at det også måtte vurderes å redusere antallet, omfordele materiellet og omstrukturere deler av styrkene.

---

⁴⁹ FSJs syn på langtidsmeldingen

⁵⁰ St.prp nr 1 (1998-1999)

⁵¹ St.prp nr 1 (1999-2000)

Avd
1 mobil divisjonskommando
1 mekanisert brigade
Innsatsstyrke for internasjonale operasjoner
H M Kongens Garde
1 jegerbataljon
1 grensevaktkompani
1 mobil logistikkavdeling
1 mekanisert brigade (arv) *
Selvstendige feltkompanier
Støtteavdelinger

Bilde 5: Hæren – fremlagt styrkestruktur for målbilde 2005 iflg FS 2000.

* Den mekaniserte brigaden basert på arv vil i 2012 ha kritiske mangler.

FS 2000 la altså opp til en vesentlig redusert brigadestruktur, hvor Hæren ville bestå av tilnærmet to brigader i 2010. Forsvarspolitisk utvalg (FPU)⁵² var i tvil om en så redusert hærstruktur var i stand til å vedlikeholde og utvikle kompetanse for større hæroperasjoner, delta i fellesoperasjoner, samvirke med allierte styrker, håndtere verneplikten og sikre stabil rekruttering til internasjonale operasjoner. Dermed kunne forsvaret komme i en situasjon hvor hæren gradvis mistet evnen til å løse oppdrag knyttet til det nye oppgavespekteret⁵³.

Iflg FPU ville det være riktig for hæren å konsentrere sine ressurser om å etablere en brigadestruktur som ivaretok kravene til å videreføre og utvikle kompetanse og materiell, tilpasset dagens trusselbilde og de nye oppgavene. Utvalget mente videre at ressursene må prioriteres for å kunne opprettholde en hær bestående av **tre brigader**, også på sikt, samt at divisjonskompetansen i Hæren burde videreføres innenfor realistiske økonomiske rammer⁵⁴. Nasjonal kompetanse på dette nivået var viktig for å bevare evne til effektiv ledelse av større militære operasjoner på norsk jord og for å sikre handlefrihet til eventuell oppbygging av landmilitære styrker. Nasjonal divisjonskompetanse ville også kunne bidra til å styrke vår troverdighet i NATO⁵⁵.

⁵² NOU 2000:20 Et nytt forsvar: Innstilling fra Forsvarspolitisk utvalg

⁵³ Ibid

⁵⁴ Ibid, kap 4.4.1

⁵⁵ Ibid

Status	Avd	Merknad
Stående styrker og på beredskap	Hærens bidrag til FISTAH med: en utrykningsstyrke på IRF beredskap en reaksjons- og oppfølgingsstyrke på beredskap en forsterkningsstyrke på beredskap en divisjonsstab for den mobile divisjonskommandoen Ett grensevaktkompani ved GSV	(organiseres i brigaderamme) 6. DivKdo
Mob styrker	En selvstendig mekanisert brigade (Brig N) En mobiliseringsbrigade Divisjonstropper inkl divisjonsartilleri, sambands- og opplæringsavdelinger Et jegerforband i Porsanger	Oppsetningssted Indre Troms Oppsetningssted Indre Troms Inngår i divisjonstroppene
Mob støtte	To avd for vertlandsstøtte (HNS) til allierte forsterkning i Norge En støttestruktur som primært skal støtte de mobile styrkene og territorialdelen av landforsvaret	
Andre territoriale styrker	Inntil 20 selvstendige infanterikompanier	

Bilde 6: Anbefalt struktur for Hæren slik den fremkom i St.prp. nr 45 (2000-2001).

Fagmilitære begynte å snakke om den doble ubalansen, knyttet til ressursbehov og ressurstilførsel, dette sett i forhold til forsvarets innretning og framtidens oppgaver⁵⁶. De mente at selv om strukturen som ble anbefalt i St.meld. nr 22 (1997-1998) var blitt tilført de nødvendige økonomiske ressurser, så ville den likevel hatt en skjev innretning i forhold til framtidens utfordringer og trusselbilder. Utviklingen i våre internasjonale rammevilkår, i det trusselbildet vi sto overfor og innen militær teknologi og doktriner, stilte nye krav. De problemene Forsvaret hadde med å stille relevante enheter på kort varsel til NATOs Kosovo aksjoner illustrerte dette.

Landforsvaret skulle bestå av en mobil divisjon med to brigader og divisjonstropper - inklusive blant annet divisjonsartilleri, sambands-, opplærings- og jegeravdelinger - i Indre Troms, samt Hærens bidrag til Forsvarets innsatsstyrke, som ville være organisert innenfor en brigaderamme. I tillegg kom flere mindre enheter, deriblant Hans Majestet Kongens Garde og grensevaktkompaniet i Sør-Varanger⁵⁷. Det ble særlig lagt vekt på at Forsvaret skulle være tungt representert i Nord-Norge⁵⁸.

⁵⁶ St.prp. nr 45 (2000-2001)

⁵⁷ Ibid kap 2.4 Styrkestrukturen

⁵⁸ Ibid kap 2.6 Forsvarets lokalisering

I Nord-Norge ble 6. divisjon omorganisert til en mobil divisjonskommando. Denne skulle være i stand til å lede tre til fire brigader, herunder en alliert forsterkningsbrigade, og ha underlagt nødvendige enheter for ledelsesstøtte og feltetterretning, taktisk støtte og forsyning samt eventuelle støtteenheter fra allierte land⁵⁹. Samtlige av Hærens territorielle regimenter skulle legges ned innen utgangen av 2002. Brigade 6, Brigade Sør og Brigade 15 ble nedlagt i 2001. 20 feltbataljoner skulle nedlegges og erstattes av inntil 20 feltkompanier⁶⁰.

Organisasjonen og materielloppsettet i Brigade 12 ble justert slik at FIST-H inngikk som en del av Brigade 12. Telemark bataljon skulle videreutvikles til en avdeling med høy mobilitet, også luftveien, høy reaksjonsevne og stor grad av tilgjengelighet. Det skulle arbeides videre med å styrke den hurtige reaksjonsstyrkens tilknytning til en alliert enhet for internasjonale operasjoner⁶¹.

De territorielle regimenter og 6. Divisjon ble nedlagt. 6. divisjonskommando ble etablert⁶². Brigade 12 ble videreført som en selvstendig mekanisert brigade. Forsvarets innsatsstyrke (FIST-H) ble integrert i brigaden. Brigade 12 fikk nødvendig tilførsel av materiell fra avdelinger som ble lagt ned. Den territorielle organisasjon og støttestrukturen ble lagt ned ved at de 20 feltkompaniene ikke ble etablert⁶³.

2.4 Delkonklusjon kapittel 2

Forsvarets styrkestruktur var relativt stabil på 1970 tallet (St.prp. nr 94 1989-1990), og det rådene trusselbildet var et fullkrigsscenario relatert til de to verdensmakter (NATO og Warzavapakten).

Tidligere Forsvarsminister Johan Jørgen Holst mente at Forsvarskommisjonen av 1974 var for opptatt av de nasjonale forsvarstiltakene, og at alliansesamarbeidet ikke ble vektlagt nok. Holst mente videre at NATO alliansens støtte til Norge måtte gjøres mer forpliktene og håndfast, og Forsvarets langtidsprogram som ble fremlagt i 1979 hvilte på hans perspektiv. Eksempelvis var det ca 24 000 mann (tilhørende Land og Luftstyrker) som hadde Norge som eneste eller høyest prioriterte innsatsområde.

---

⁵⁹ St.prp. nr 1 (2001-2002)

⁶⁰ Ibid

⁶¹ St.prp. nr 55 (2001-2002) - Dette er gjennomføringsproposisjonen etter St.prp nr. 45 (2000-2001).

⁶² St.prp. nr 1 (2003-2004)

⁶³ Ibid

Det var også en vanskelig balansegang mellom å bevare stabiliteten og lavspenningen i Nord, samtidig som at Norge la til rette for allierte fellesøvelser i Nord-Norge.

Et annet gjennomgående trekk fra de respektive forsvarskommisjoner med tilhørende langtidsproposisjoner i Stortinget, var at forutsetningen at for å kunne lykkes med de foreslåtte organisasjonsstrukturer måtte det på plass vesentlige materiellinvesteringer. Det som også klart fremgår, er at pga av manglende ressurstilgang så fikk en ikke slutført omstillingen av Hæren men må i stedet forskyve målbildet. Videre at når en når sluttperioden av en langtidsbeslutning om Forsvaret, hele tiden må nedjustere ambisjonsnivået med begrunnelsen kvalitativt bedre og kvantitativt mindre.

Berlinmurens fall 10 november 1989 ble en milepæl, med mange endringer skjedde i kjølvannet av dette. For Hæren så hadde en 2 divisjonskommandoer og 13 brigader ved inngangen til ny tid, mens en ved slutten av denne perioden var desimert til å inneha en divisjonskommando, og to brigader.

Nord-områdedimensjonen var vært sterkt synlig i alle offisielle dokumenter hvor betydningen av tilstedeværelse i Nord-Norge har vært vektlagt. Dette gjelder for alle forsvarsgrener og allierte øvelser. Videre har det også vært vektlagt å inneha også ledelsesnivåer på generalsnivå gjennom bla krisestyringskommandoen på operasjonelt nivå i Bodø og gjennom den taktiske divisjonskommandoen på Bardufoss. Disse nivåene har også hatt sine tilsvarende nivåer i Russland som en blant annet har samarbeidet med.

3 Ny tid og nye trusselbilder - Fase 3

3.1 Innledning

Omleggingen av Forsvaret måtte ses i lys av NATOs fundamentale rolle for europeisk sikkerhet og stabilitet, og de behov, krav og forpliktelser Norges NATO-medlemskap medførte. Sikkerhet og stabilitet i Europa, og dermed norske sikkerhetsinteresser, var fortsatt sterkt avhengig av NATO og de transatlantiske forbindelsene. Terroranslaget mot USA i 11. september 2001 viste at alle allierte land var direkte berørt av trusler og angrep som rammer ett av dem. Sikkerhet måtte derfor sees i bredere sammenheng.

NATO og de enkelte medlemsland sto overfor betydelige utfordringer med tanke på å innrette organisasjon og styrkestruktur for å møte dagens og morgendagens trusselbilde. Alliansen måtte være i stand til å stille med egnede militære styrker for å håndtere alle typer oppgaver, inkludert kampen mot internasjonal terrorisme. Terrorangrepene den 11. september 2001 ble et sentralt referansepunkt for moderniseringen og omformingen av de nasjonale forsvarsstrukturene i alliansen. Nye trusler og risikoer gjorde det helt nødvendig å styrke fleksibiliteten, tilgjengeligheten og evnen til samvirke mellom allierte enheter⁶⁴.

3.2 Trussel

Norske bidrag til den løpende tilpasningen av NATO og til NATO-ledede operasjoner gav stor erfaring av betydning for evnen til nasjonalt forsvar i en allianseramme. Sikkerhetspolitisk samarbeid i Europa utvikles både i dybden og bredden. Norge måtte ta del i denne prosessen, som var av vesentlig betydning for norsk sikkerhet. Det var også viktig at Norge deltok aktivt i utviklingen av en europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik i regi av EU. Samtidig ville forskjellen i militære ressurser mellom Norge og Russland, foruten konsentrasjoner av betydelige militære styrker på Kola-halvøya, fortsatt prege norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk. Norge har forvaltningsansvar i store ressursrike havområder i nord, det er derfor sentralt at Norge er i stand til å håndheve sine suverene rettigheter dersom disse skulle bli utfordret.

Olje- og gassleveranser fra norsk sokkel har strategisk betydning for andre stater, og Norge dekker omtrent en fjerdedel av Vest-Europas gassbehov. I eventuelle konflikter

---

⁶⁴ St.prp. nr 1 (2002-2003)

hvor tilgangen på olje og gass settes i fokus, vil også Norge kunne bli trukket inn. Olje- og gassinstallasjonene er sårbare, og beskyttelse og sikring av disse anleggene representerer derfor en viktig og økende utfordring for Norge. Behovet for beskyttelse og sikring av slike installasjoner, vil utgjøre en viktig utfordring innen det sikkerhets- og forsvarspolitiske domene. Dette ble ytterligere aktualisert i lys av terroranslaget mot USA.

Stortinget vedtok i juni 2008, at de forsvarspolitiske målsetninger for den videre utviklingen skulle være følgende⁶⁵:

- Alene og sammen med allierte sikre norsk suverenitet, norske rettigheter, interesser og verdier, samt bevare norsk handlefrihet mot militært og annet press.
- Gjennom deltakelse i flernasjonale fredsoperasjoner forankret i et klart og utvetydig folkerettslig grunnlag og internasjonalt forsvarssamarbeid, bidra til fred, stabilitet, håndhevelse av internasjonal rett og respekt for menneskerettighetene, samt forebygge bruk av makt fra stater og ikke-statlige aktører mot norsk og internasjonal sikkerhet.
- Sammen med allierte bidra til kollektivt forsvar av Norge og andre allierte i henhold til våre allianseforpliktelser, og til å møte ulike typer anslag og angrep for å sikre norsk og kollektiv sikkerhet.
- Bidra til å ivareta norsk samfunnssikkerhet, redde liv og begrense konsekvenser av ulykker, katastrofer, anslag og angrep fra statlige og ikke-statlige aktører.

Norge ville i fremtiden stå overfor et langt mer differensiert og komplekst trussel- og risikobilde. Dette ville kunne gjøre planlegging vanskeligere, og stille store krav til de virkemidler som skulle benyttes til å møte utfordringene. Usikkerheten og kompleksiteten i de internasjonale omgivelser øker sjansene for å gjøre gale veivalg. Dette understreker nødvendigheten av fleksible løsninger i sikkerhets- og forsvarspolitikken, der evne til å møte utfordringer som kan oppstå på lengre sikt måtte kombineres med evne til å kunne håndtere løpende virksomhet og oppgaver i et kortsiktig perspektiv. Videre ville ulike risikoer og trusler som berørte norsk sikkerhet kunne opptre samtidig. Dette kunne gjelde hendelser eller forhold som ikke nødvendigvis hadde sammenheng med hverandre. I den grad det skulle oppstå direkte trusler mot Norge, kunne dette medføre utfordringer i en situasjon der større norske og allierte styrkebidrag allerede er engasjert andre steder, for eksempel i internasjonale operasjoner.

---

⁶⁵ St.prp. nr 48 (2007-2008) kap 2.4

Forsvarpolitisk utvalgs (FPU) oppfatning var at nordområdene fortsatt måtte inneha en sentral plass i norsk forsvarsplanlegging. Opprettholdelse av stabilitet gjennom tilstedeværelse av tilstrekkelige militære kapasiteter i dette området for å kunne møte et bredt spekter av potensielle utfordringer, ville fortsatt være viktig⁶⁶.

En effektiv og troverdig suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse forutsetter evne til overvåking og tilstedeværelse.

Under den kalde krigen spilte Norge en strategisk meget viktig rolle for NATO og fikk dermed stor oppmerksomhet fra alliansen. Nå hadde NATOs og de alliertes oppmerksomhet dreid sørover og østover. Norsk territorium og tilstøtende områder er likevel fortsatt av stor strategisk, politisk og økonomisk betydning. Dette innebar en rekke kontroll- og oppsynsoppgaver for Forsvaret. Hovedutfordringen knyttet seg til sikring av ressursene og tilhørende infrastruktur og til mulige konflikter om utnyttelse og forvaltning av disse ressursene.

Det kan ikke utelukkes at det vil kunne oppstå uoverensstemmelser med andre land i forbindelse med norsk myndighetsutøvelse på Svalbard og norsk jurisdiksjonsutøvelse i vernesonen rundt Svalbard. Effektiv nasjonal ressurs- og miljøkontroll samt et forbedret internasjonalt og bilateralt avtaleverk, særlig vedrørende ressurs- og miljøspørsmål, kunne redusere faren for konflikt, men ville ikke forhindre at Norges rolle kunne bli utfordret. Forsvaret måtte derfor ha effektive og troverdige kapasiteter for tilstedeværelse, suverenitetshevdelse, overvåking og krisehåndtering for å bidra til å forhindre og om nødvendig mestre slike situasjoner.

Utviklingen etter slutten på den kalde krigen har bidratt til å styrke norsk sikkerhet på en grunnleggende måte. I en tid preget av globalisering eksisterer det allikevel et betydelig potensial for interessenmotsetninger, kriser og væpnet konflikt i det internasjonale samfunn. En statisk og endimensjonal trussel er erstattet av et sikkerhetsbilde som preges av uforutsigbarhet, ustabilitet og usikkerhet. Det er derfor ikke mulig å forutsi eksakt hvilke konkrete sikkerhetsutfordringer Norge vil kunne bli stilt overfor i fremtiden. Det er i denne forbindelse avgjørende å kunne overvåke og analysere de utviklingstrender som avtegner seg, for å ha et tilstrekkelig politisk beslutningsgrunnlag for å avgjøre når innretningen på Forsvaret eventuelt bør endres.

---

⁶⁶ NOU 2007: 15 kap 2.1.4

Dersom utviklingen gjør det rimelig å fastslå at man står overfor en endret global utviklingsretning på midlere og lengre sikt, med kanskje mer alvorlige sikkerhetsutfordringer enn opprinnelig antatt, er det viktig å kunne justere Forsvarets innretning i samsvar med dette. Forsvaret vil følgelig ha behov for høy fleksibilitet, tilgjengelighet og tilpasningsevne, både for å møte et bredt spekter av mulige sikkerhetsutfordringer i nær fremtid, og eventuelt mer omfattende endringer i den globale utviklingen på lengre sikt⁶⁷.

Norges forhold til Russland er i dag godt, men preges av at Norge er en liten nabo med grense mot områder som er av stor strategisk betydning for Russland. Dette tilsier et behov for å sikre forutsigbarhet og stabilitet, spesielt i nordområdene. Forsvaret må her ivareta en regionalt stabiliserende rolle. Det er en rolle som omfatter tilstedeværelse av norske militære kapasiteter, overvåkning, kontinuerlig suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, og nødvendig bistand for å bekrefte norsk kontroll. Det er i denne forbindelse et viktig mål å sikre bred internasjonal støtte, innbefattet regelmessig alliert tilstedeværelse og engasjement, for å befeste nordområdenes stilling som en stabil og trygg del av Europa. For Forsvaret innebærer dette særlig å tilrettelegge for regelmessig alliert trenings- og øvingsnærver, spesielt i Nord-Norge⁶⁸.

Det eksisterer ingen trussel om militært angrep fra en annen stat mot norsk territorium på kort og midlere sikt, men Norges betydelige ressurser, geostrategiske beliggenhet og internasjonale virksomhet kan medføre anslag og andre direkte konsekvenser som kan true viktige nasjonale interesser⁶⁹.

Norge må allikevel demonstrere vilje og evne til å ta ansvar for vår egen sikkerhet, samtidig som vi må legge forholdene til rette for politisk støtte, og om nødvendig, militær assistanse fra våre allierte, dersom situasjonen skulle kreve det. Norge må også vise vilje og evne til å bidra til det internasjonale samfunns arbeid for å hindre utvikling og spredning av kriser, væpnede konflikter og kriger, innbefattet internasjonal terrorisme. I likhet med en rekke andre land fremstår også Norge som et mulig mål for slik terrorisme⁷⁰.

---

⁶⁷ St.prp. nr 42 (2003-2004)

⁶⁸ Ibid kap 5.8.2

⁶⁹ St.prp. nr 1 (2004-2005)

⁷⁰ St.prp. nr 1 (2005-2006)

3.3 Nordområdedebatten

Er det egentlig en ny debatt eller er det bare innholdet som er endret?

Som nevnt i innledningsvis i oppgaven, la Bondevik II regjeringen frem sin nordområdemelding våren 2005⁷¹, videre kunne en med interesse se at mye av grunnlaget i Soria Moria erklæringen for Stoltenberg II regjeringen var et stort fokus på nordområdene. På Landsmøtet til Norges Offisersforbund (oktober 2006) var både nåværende Forsvarsminister og Forsvarssjef til stede, jeg fremførte da fra talerstolen at jeg mente det var oppsiktsvekkende at Forsvarssjefen ikke en eneste gang, ei heller på i sin orientering til Landsmøtet omtalte Regjeringens fokus og satsing på nordområdene. Senterpartiets forsvarspolitiske talsmann Alf Ivar Samuelsen, uttalte i 2007 at det var påfallende at Forsvarssjef Sverre Diesen ikke hadde tatt inn over seg Nordområdesatsingen. Samuelsen uttalte også at han aldri hørt Forsvarssjefen frivillig å ta ”nordområdene” i sin munn, og at han ikke retter seg politiske styringssignaler⁷². Det er grunn til å stille spørsmål om at det fornyede fokus på nordområdene med nødvendige investeringer og styrking av avdelinger, ikke var det den fagmilitære ledelsen ønsket seg. Det hadde fra denne kanten de siste år utelukkede vært fokus på våre internasjonale bidrag, og i liten grad på vårt hjemlige forsvar spesielt i nord.

Nordområdedebatten var ikke ny, men tidligere var den omtalt som nordpolitikken.

Kampen om ressursene i havet har vært blant de aller fremste og mest krevende spørsmålene i norsk utenrikspolitikk etter 1905. Fiskerikonfliktene med Storbritannia var lenge dominerende, fremfor alt i mellomkrigsårene. En annen stor utfordring var en vedvarende strid med andre stater om rettighetene på Svalbard.

Nordområdene var et militærstrategisk nøkkelområde, med betydningen av Kola-basene og med opptrappingen av den kalde krigen. For Norge bar de store endringene på 70-tallet i seg risiko både for akutte spenninger og for mer permanente konflikter. Den mer aktive norske nordpolitikken stilte nye krav ikke bare til handlingstrategi, men også til organisering.

Det ble i 1977 etablert en intern ”nordgruppe” i Utenriksdepartementet. Denne gruppen var i virke frem til 1990, og var i lange perioder et viktig forum for prinsipiell tenkning om nordproblemene. I 1989 opprettet UD en egen avdeling for nordområde- og

---

⁷¹ St.meld. nr. 30 (2004-2005) Muligheter og utfordringer i nord

⁷² Fedrelandsvennen www.fvn.no 21 mai 2007.

ressursspørsmål, denne avdelingen ble oppløst i 1991. Viktige deler av arbeidsfeltet ble overført en ny ressursavdeling, samtidig som det ble etablert en egen polarseksjon i en politisk avdeling. Tidligere Forsvarsminister Fostervoll startet et arbeid for å avklare Forsvarets rolle i nordpolitikken, men det var ikke før Rolf Hansen og Johan Jørgen Holst kom inn i bildet det ble fremdrift i dette arbeidet⁷³.

Det store vendepunktet kom likevel tidlig på 90 tallet. Thorvald Stoltenbergs forslag fra 1992, om et samarbeid i Barenstregionen ble det fremste uttrykket for en norsk vilje til økt kontakt i Nord om aktuelle temaer.

Nordområdene må vurderes i et geostrategisk perspektiv. I denne sammenheng er det viktig at en har med seg både sikkerhetspolitiske, militærpolitiske og ikke minst nasjonaløkonomiske/næringspolitiske faktorer som må sees i nær sammenheng. Geopolitisk har den nordiske region vært omgitt av en trekant av ytre aktører langs regionens vestlige, sydlige og østlige grenser, bestående av Atlanterhavsmaktene i vest, kontinentalmaktene i sør og Russland i øst. Makttrianglets sammensetning har gjennomgått vesentlige endringer opp gjennom tidene⁷⁴. Ressursgrunnlaget i Norskehavet og Barentshavet er i sterk utvikling, der både fiskeri og olje/gass i fremtiden vil utgjøre en enda viktigere rolle og få økt betydning som næringer for Norge. Samtidig er at dette havområdet allerede i dag er under sterkt press med hensyn til uttak og beskatning, kanskje særlig fra andre land enn Norge. Nordområdene utgjør nå en svært viktig rolle for russisk økonomi og samfunnsutvikling, som i stor grad er basert på eksport av olje og gass⁷⁵.

Nylig har vi også kunne se at en mulig åpning av nordøstpassasjen som følge av issmeltingen, gjør at interessen for Arkits øker blant annet hos EU. Utenriksminister Jonas Gahr Støre ble intervjuet ifm et møte til Nasjonalt Europaforum, han uttaler at han registrerer at EU er på vei inn i Arktis, og at Norge i denne forbindelse må ha sine strategier klare. Han sier videre at det er økt interesse for det som skjer i Nord, fra blant annet land som Kina, Japan og Sør-Korea⁷⁶.

---

⁷³ Tamnes (1997)

⁷⁴ Kibsgaard, Bjørnar (2000): *Norske havområder: Strategiske og sikkerhetspolitiske utfordringer*
Det sikkerhetspolitiske bibliotek nr. 9 - 2000

⁷⁵ St.prp. nr. 48 (2007-2008) kap 3.3.4

⁷⁶ Aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/article2789777.ece - Publisert 25 nov 08

Det er en grunnleggende forutsetning for sikkerhetspolitikken i Norge at vårt sikkerhetspolitiske fokus skal være todelt. På den ene siden rettes fokus mot våre nære omgivelser, dvs utviklingen i den nordlige delen av Europa, og på den andre side mot behovet for å sikre størst mulig innflytelse i de internasjonale samarbeidsprosessene som påvirker norsk sikkerhet. Neumann (2002) mener at skal man tenke systematisk omkring Norges sikkerhetspolitiske handlingsrom, man må tenke strategisk, og integrere politiske og militære elementer. Kibsgaard (2000) er inne på noe av det samme, hvor han definerer Norge som en småstat med stormaktsambisjoner. Småstatens begrensninger stiller store krav til våre evner til organisering. Han sier videre at det handler om å sette strategiske mål og utvikle helhetlige strategier i forhold til disse, for å ivareta våre interesser.

Russlands geografiske nærhet og status som militær stormakt med et strategisk tyngdepunkt i nord påvirker derfor fortsatt norske sikkerhetsinteresser i stor grad. Til tross for en forventet reduksjon i den totale militære slagkraft på Kolahalvøya, vil den relative verdien av den russiske Nordflåten, spesielt de strategiske ubåtene, øke som følge av de landbaserte strategiske systemer reduseres etter gjennomføringen av START-avtalene⁷⁷. Russland har betydelige konvensjonelle hær-, sjø- og luftstyrker i området, inkludert styrker med stor offensiv kapasitet. Totalt sett vil Kolaområdet få en økt strategisk betydning for Russland. Militærstrategisk er altså den kjernefysiske kapabiliteten nå helt sentral for Russland⁷⁸. Økningen i det russiske forsvarsbudsjettet fra 2006 til 2007 er på hele 23%. Nordområdene har fått økt betydning for Russland som øvelses og testområde, og russiske luft- marinestyrker opererer for første gang på 15 år regelmessig ut i det nordlige Atlanterhavet⁷⁹.

Fortsatt stabilitet er en forutsetning for at Norge kan videreutvikle kontakt og samarbeid med Russland bla på det sikkerhetspolitiske området. Her er det gjennom Barentssamarbeidet tatt en rekke initiativ etter prinsippet *"fra folk til folk"*. Dersom en har som overordnet mål å etablere ro og stabilitet for norsk nordområdepolitikk, er det helt avgjørende å knytte sivilt samfunn i de to land tett sammen. En slik satsing vil også

---

⁷⁷ START-avtalene er avtaler (I, II og III) mellom Russland og USA om reduksjon av kjernefysiske stridskoder.

⁷⁸ Neumann, Iver B. (2002): Norges handlingsrom og behovet for en overgripende sikkerhetspolitisk strategi. Det sikkerhetspolitiske bibliotek nr. 3 - 2002

⁷⁹ St.prp. nr. 48 (2007-2008) kap 3.3.4

bidra til demokratiutvikling og dermed i et vidt perspektiv i retning økt velstand og stabilitet. Å støtte frivillige organisasjoner innenfor rammen av russiske regler og føringer, kan bidra til at tema som er viktige fra et norsk perspektiv blir løftet opp på den politiske dagsorden⁸⁰. Den Norske hæren med sin general i Nord (Bardufoss) har gjennom flere år hatt et samarbeid med tilsvarende nivå i Russland, det har også vært noe samarbeid nedover i rekkene. I langtidsproposisjonen pekes det på viktigheten av kontakt mellom våre to lands militære myndigheter, gjennom blant annet øvelser og trening. Videre at Forsvarets struktur og aktiviteter må innrettes for å kunne ta hensyn til dette⁸¹.

Samtidig står Norge overfor andre og mer dynamiske sikkerhetspolitiske utfordringer i nærområdet, bla suverenitetshevdelse og ressurskontroll. Militær tilstedeværelse vil derfor være ett av våre viktigste bidrag til fortsatt stabilitet i vårt nærområde. Norge må ha sjømilitære styrker med et bredt spekter av kapasiteter innenfor alle intensitetsnivåer i nordområdene (Svalbard, Norskehavet og Barentshavet) for å hevde suverenitet og ivareta forsvarlig ressursforvaltning. Det er viktig at tilstedeværelsen er slik at det ikke oppstår vakuum, og at behov for å øke tilstedeværelsen ikke eskalerer eventuelle situasjoner unødvendig. Dette underbygger behovet for robust tilstedeværelse av militære kapasiteter i Nord. Det norske forsvarskonseptet må derfor være slik at avgjørende vekt kan legges på tilstrekkelig nasjonal tilstedeværelse i fred i de områder og farvann som er eller kan bli omstridt, eller som vil utgjøre operasjonsområder ved en eventuell konflikt i våre nærområder. Dette har Regjeringen Stoltenberg II til en viss grad forsøkt å gjøre noe med, ved å sikre bla økt tilstedeværelse av marinefartøyer i Nord-Norge. Det er likevel en svakhet at det ikke er fast stasjonerte marinefartøyer i Nord. Å seile fartøyene fra sør til nord ved en evt konflikt, vil kunne bli sett på som en eskalering av konflikten og ville kunne resultere i en tilsvarende eskalering fra en motpart. Regjeringen foreslo også økt flytid for bla Orion overvåkningsfly til maritim overvåkning av nordområdene⁸². Når det gjelder landmilitære kapasiteter, har ikke dette tradisjonelt vært knyttet til en nordområdepolitikk. Det er imidlertid også på dette området signalisert en dreining, tirsdag 6. desember 2005 tok Forsvarsministeren til orde for at også hæren skal være et element i en nordområdetenkning⁸³. I flere taler fra

---

⁸⁰ Kilde hefte: The Barents Euro-Arctic Region - Cooperation and Visions of the North

⁸¹ St.prp. nr. 48 (2007-2008) kap 3.4.13

⁸² I følge pressemelding av Forsvarsdepartementet av 10/11 2005 (nr 42/2005)

⁸³ Kilde: Nordlys og Nye Troms

politiske ledelse i Forsvarsdepartementet gis det tydelige signaler om ønsket utvikling, den 10. aug. 06 (på Setermoen) uttalte Statssekretær Espen Barth-Eide at regjeringen har avlyst koblingen mellom nord og umoderne, men i stedet understreket at Nord + Moderne = Sant. Videre henviste han til Soria Moria erklæringen om at Nord-områdene ikke bare var viktig, men DET viktigste området. Den siste langtidsproposisjonen tar til orde for at grunnet Norges samlede utfordringer i nord, må en fremheve betydningen av militær tilstedeværelse. Dette gjelder både i form av nasjonal og alliert trening og øving, egne operasjoner i fredstid, samt permanente installasjoner og infrastruktur med fast aktivitet. I denne forbindelse er det også aktuelt med relevante kapasiteter fra Hæren⁸⁴.

3.4 Hærens struktur - i ny tid

Den dimensjonerende ambisjon for Hæren, utover grense- og kongevakt, var at Norge skal kunne stille én deployerbar brigade (Brigade Nord) for alle typer operasjoner, nasjonalt og internasjonalt. Den mekaniserte infanteribrigaden ville i planperioden bestå av tre bataljoner med i hovedsak dagens CV 90 og M 113 pansrede kjøretøyer og Leopard 2 stridsvogn som hovedmateriell. Innenfor denne brigaderammen ville en rekke komponenter ha en høy beredskap, mens brigaden som helhet vil ha en noe lavere beredskap. Telemark bataljon videreføres innenfor brigaderammen. Beredskapsnivået og oppdrag vil kunne rulleres mellom brigadens underavdelinger. Brigaderammen gav best utnyttelse av ressursene ved at den ivaretar kravet om kontinuerlig tilgjengelighet, ikke minst for nasjonale oppdrag. Brigaden vil inneholde et bredere spekter av kapasiteter med bedre kvalitet og reaksjonsevne enn tidligere. Disse kapasitetene kunne også utgjøre norske styrkebidrag i en flernasjonal ramme⁸⁵.

For å kunne stille én brigade, må Hæren ha minimum to brigademateriellsett totalt. Dette fordi materiellet som vil bli nyttet i løpende operasjoner, også må vedlikeholdes og i tillegg må det være materiell tilgjengelig for trenings- og øvingsformål. Sammen med utdannet personell utgjør det ekstra materiellsettet rammen for en mobiliseringsbrigade (Brigade 6)⁸⁶.

Hæren skulle kunne stille én mobil taktisk landkommando (6.divisjonskommando). Denne kommandoen ville danne rammen for et ledelsesnivå over brigade for

---

⁸⁴ St.prp. nr. 48 (2007-2008) kap 3.4.13

⁸⁵ St.prp. nr 42 (2003-2004)

⁸⁶ Ibid

operasjoner i Norge, samt kunne utgjøre en kjerne for et divisjonshovedkvarter for operasjoner sammen med våre allierte utenfor Norges grenser⁸⁷. Det var dette FPU pekte på som viktig for å ivareta kompetansedimensjonen.

Hæren skulle utvikles til å omfatte en langt større andel anvendbare avdelinger av et totalt sett større volum enn tidligere. Dette var nødvendig for å kunne ivareta krav til rask reaksjonsevne, fleksibilitet og kvalitet som kreves i det rådende sikkerhetsbildet. Brigadens kapasiteter skulle organiseres på en måte som gir høy kontinuerlig operativ evne, og en best mulig utnyttelse av Hærens kapasiteter i forhold til Forsvarets totale oppgavespekter⁸⁸.

Kapasitet	Strukturelement	Større investeringer
Evne til å lede flernasjonale styrker i og utenfor Norge.	Taktisk, mobil kommando, 6. divisjonskommando (tilpasset)	
Deployerbar brigade tilgjengelig for alle typer operasjoner, hvorav	Brigade Nord	Panserbekjempelsesvåpen Hånd og avdelingsvåpen 26 Stormpanservogner/CV 90
– 1 mekanisert bataljon med høy beredskap	Telemarksbataljon	Ombygging pansrede spesialkjøretøy
	En viss andel av bataljonene vil være stående.	Pansrede feltkjøretøy
– 2 bataljoner med lavere beredskap	Beredskapskrav vil kunne ivaretas gjennom rullering mellom brigadens underavdelinger	Soldatutrustning
ISTAR-kapasitet på høy beredskap samt	Fra felles ISTAR-enhet	Marksensorsett Bakkeradar/multisensor ARBC påvisningsvogn, pansret, samt rensekapasitet
– ledelse (samband, militærpolitikk)		Artilleriskyts
– taktisk støtte avdelinger (artilleri, ingeniør)		Sensorer
– forsyningsavdelinger		Ildledningssystemer
– sanitetsavdelinger		Bergepanser
– ARBC		Gjennombrytningspanser
Spesialiserte kapasiteter utenfor brigaden for understøttelse av operasjoner	– transport- og forsyningskapasitet – maskin- og konstruksjonskapasitet – bro- og oversetningskapasitet	
Evne til løsning av ISTAR-relaterte oppdrag nasjonalt og i utlandet	Kjernen i den felles ISTAR-enheten, jf. tabell 5.1	
Evne til å forsterke og vedlikeholde operasjoner over tid	Brigade 6	
Suverenitetshevdelse gjennom evne til kontinuerlig grensevaktt	Grensevakten	
Vakthold og sikring for Kongen	HMKG, 1 tilpasset bataljon	

Bilde 7: Hærens struktur beskrevet i St.prp. nr. 42 (2003-2004)

I styrkestrukturen som ble vedtatt i St.prp. nr 42 (2003-2004), denne strukturen hadde to brigader i seg. Den ene av disse, 6. brigade ble nedlagt med virkning for 2007 gjennom behandlingen av St.prp. nr 1 (2005-2006). Dette skjedde uten noen forutgående analyse

⁸⁷ St.prp. nr 42 (2003-2004)

⁸⁸ Ibid

som vi kjenner det fra forsvarsstudiene. Norge var nå nede i kun en brigade Brigaden i Nord-Norge, og en hadde fortsatt 6.divisjonskommando på plass.

Høsten 2007 ble både Forsvarsstudien 2007 (FS07) fremlagt, og like etter kom konklusjonene fra Forsvarspolitisk utvalg⁸⁹. FS07 ser ut til å forlate brigadeambisjonen, gjennom å foreslå en redusert brigade såkalt Brigade (-). En fullverdig brigade har minst 3 manøverbataljoner, mens den foreslåtte i FS07 bare har to underlagte manøverbataljoner.

FS07 foreslo å kutte Hærens styrker (HSTY), uten å gjennomføre en nærmere analyse for denne nedleggelsen. Ledelse og stab i HSTY, har bla som oppgave i krigsfunksjonen å danne 6.divisjonskommando. Dette utgjør det som kalles mobil taktisk landkommando (MTLK). Dette er en skalerbar funksjon slik at den har evne til å lede avdelinger på bataljonsnivå til en eller flere brigader (herunder allierte forsterkningsbrigader). Til vinterøvelsen 2008 skulle det komme det to allierte brigadeekvivalenter til Norge for å trene, i tillegg til egen Brigade Nord. I en slik sammenheng er en slik 6.divisjonskommando et riktig verktøy for å lede disse avdelinger når der øver i sammensatte øvelser på et taktisk nivå. FS07 hadde ingen beskrivelse av hvordan ledelse mellom det fellesoperative nivået og brigadesystemet skulle kunne fungere.

Et annet forhold sett i relasjon til å beholde en slik divisjonskommando, er at det en tid har vært samarbeidet med andre nasjoner med utveksling av offiserer for jobbing i hverandres staber. Norge har sendt en rekke bidrag på øvelser bla i det tysk/nederlandske korps. Korpsnivået utgjør nivået divisjonsnivået. Det å skulle sitte igjen med bare et brigadenivå, vil kunne gjøre at vi vil mangle kompetanse i Norge på nivået mellom operasjonelt nivå som FOHK representerer og brigadenivået. Divisjonskommandonivået har også evne til på taktisk nivå lede sjø og luftressurser.

I innstillingen fra Forsvarspolitisk utvalg (NOU 2007:15) manglet det en beskrivelse av den taktiske ledelsen i Hæren, men fokuserer bare på det fellesoperative hovedkvarteret (FOH). I motsetning til FS07, ser FPU svakheten i antall manøverbataljoner i Hæren og foreslår tre manøverbataljoner⁹⁰.

Vi hadde altså tre brigader i St.prp. nr 45 (2000-2001), to brigader i St.prp. nr 42 (2003-

---

⁸⁹ NOU 2007: 15

⁹⁰ Ibid kap 4.3.3

2004) og gjennom St.prp 1 (2006-2007) forsvant ytterligere en. Nå sitter vi igjen med kun en brigade. Det nærmer seg nå et punkt hvor en må stille seg spørsmålet, kan vi i det hele tatt kalle hærstrukturen for en Hær. Dagens hærstyrker har kontinuerlig stiller bidrag til internasjonale operasjoner, og erfaringer fra andre nasjoner tilsier at dersom en har en del ute i operasjoner så må en som et minimum ha fem deler hjemme. Dette er helt avgjørende for å kunne stå i en operasjon i utlandet over tid, og forholdet 1:5 er sett på som et minimum. Dette er vi i Norge fortsatt langt fra å kunne oppnå. Dette vil kunne ha en direkte konsekvens for Norges evne til å stille styrker over tid. Dette skyldes at ikke en forbruker personellet i de internasjonale operasjonene, og en har mulighet til å hente seg inn etter gjennomført oppdrag.

Operativ evne	Strukturelement
Evne til å lede egne og flernasjonale styrker i Norge	Brigadekommando Brigade Nord
Evne til landoperasjoner i Norge	Brigade Nord
Evne til ledelse av flernasjonale styrker utenfor Norge	Deler av brigadekommando Brigade Nord, manøverenhet og tilpasset ledelses-, taktisk- og logistisk støtte
Evne til å deployere stridsgrupper på bataljons- og kompaninivå nasjonalt og internasjonalt	- 2 mekaniserte manøverbataljoner - 1 lettpansret manøverbataljon - Ledelse (sambandsbataljon/militærpolitikompani/etterretningsbataljon) - Taktisk støtte (ingeniørbataljon/artilleribataljon) - Taktisk logistikkstøtte (logistikkbataljon) - Sanitetsstøtte (sanitetsbataljon)
Suverenitetshevdelse gjennom evne til kontinuerlig grensevakt	Grensevakten
Vakthold og sikring for Kongehuset	Hans Majestet Kongens Garde
Evne til å gjennomføre spesialoperasjoner	Forsvarets spesialkommando/Hærens jegerkommando

Bilde 8: Landstyrker slik de fremkommer i St.prp. nr 48 (2007-2008)

Det som var svært interessant i St.prp. nr 48 (2007-2008), var utflyttingen av Generalinspektøren for Hæren (GIH), med tilhørende stabsfunksjoner lokalisert til Bardufoss. Hovedbegrunnelsen for dette var nærhet til hovedtyngden av Hærens avdelinger, samt mulighetene dette vil gi i forhold til å forenkle ledelsesstrukturen i Hæren. Det negative i ville kunne være at en ville få en større rivalisering mellom forsvarsgrenene, videre at GIH ikke hadde noen operativ rolle. Hans rolle var kun å produsere styrker til den operative strukturen. 6.divisjonskommando ble nedlagt, og det som hadde vært den tidligere samarbeidspartner for tilsvarende nivå i Russland var nå borte.

3.5 Delkonklusjon kapittel 3

Terrorangrepet 11. september 2001, ble et sentralt referansepunkt for moderniseringen og omformingen av de nasjonale forsvarsstrukturene i alliansen. Nye trusler og risikoer gjorde det helt nødvendig å styrke fleksibiliteten, tilgjengeligheten og evnen til samvirke mellom allierte enheter. Olje- og gassleveranser fra norsk sokkel har strategisk betydning for andre stater. Norge vil kunne bli trukket inn ved eventuelle konflikter hvor tilgangen på olje og gass settes i fokus. Olje- og gassinstallasjonene er sårbare, og beskyttelse og sikring av disse anleggene representerer derfor en viktig og økende utfordring for Norge. Militær tilstedeværelse vil derfor være ett av våre viktigste bidrag til fortsatt stabilitet i vårt nærområde.

Nordområdene fikk en fornyet politisk fokus gjennom nordområdemeldingen til Regjeringen Bondevik II, og gjennom Regjeringen Stoltenberg II sin Soria Moria erklæring.

Det er grunn til å stille spørsmål om at det fornyede fokus på nordområdene med nødvendige investeringer og styrking av avdelinger, ikke var det den fagmilitære ledelsen ønsket seg. Gjennom de siste år, og spesielt den siste langtidsproposisjonen at nordområdene fikk et større fokus. Det ser vi gjennom at ledelsen av Hæren skal legges til Bardufoss og Forsvarets fellesoperative hovedkvarter legges til Bodø. Videre merkes det en økt investeringsvilje nå i hærens baser i Nord-Norge.

Når det gjelder Russland, så utgjør Nordområdene nå en svært viktig rolle for russisk økonomi og samfunnsutvikling, som i stor grad er basert på eksport av olje og gass.

Betydningen av en mulig åpning av nordøstpassasjen som følge av is smeltingen, gjør at interessen for Arktis øker blant annet hos EU. Dette vil igjen kunne utfordre Norges interesser, som understreker betydningen av at Norge må ha klare strategier for hva vi vil og hvem vi skal og bør samarbeide med.

Nå sitter vi igjen med kun en brigade, hvor vi tidligere hadde tretten. Det nærmer seg nå et punkt hvor en må stille seg spørsmålet, kan vi i det hele tatt kalle hærstrukturen for en Hær.

4 Oppsummering og avslutning

Innledningsvis utledet jeg følgende problemstillinger:

- **hvordan har det endrede trusselbildet har påvirket Hæren fra 1990 og fram til i dag?**
- **Hva kan denne nedbyggingen bety i forhold til eventuelle framtidige behov for opprustning?**

De omstillingsprosesser som har vært gjennomført siden den kalde krigen, har etter det jeg kan se i hovedsak vært gjennomført da finansiering av Forsvaret (og Hæren) ikke har vært tilstrekkelig, mer enn at det er et endret trusselbilde som ligger til grunn. De foreslåtte hærstrukturer har et normalt et målbilde når endringen ventes å være slutført, men et gjennomgående trekk er at når en nærmer seg slutten på en planperiode må målbildet forskyves. Dette skyldes som nevnt i stor grad mangel på økonomi, og at materiell som skal inngå som vesentlige elementer i strukturen ikke er på plass.

Sikkerhetsutfordringer og trusselbilder er og blir sammensatte fenomener, og som prinsipielt sett ikke endrer seg vesentlig over tid. Sikkerhetsutfordringene er uansett framfor alt knyttet til de samme basisforhold: å forsvare norske interesser, håndheve norsk suverenitet, sikre nasjonal handlefrihet og å trygge norsk sikkerhet.

Mens sikkerhetsutfordringene i og for seg, prinsipielt sett ikke er spesielt ”nye”, er den overordnede sikkerhetsmessige situasjon – og -utfordring – ny, sammenlignet med den tilbakelagte kalde krigen. Dette er en grunnleggende endring som fordrer en til dels vesentlig annerledes innretting og anvendelse av militærmakten.

Rammen for den ”gamle” sikkerhetsutfordringen var den kalde krigen, en spesiell og atypisk epoke i norsk historie. Den var spesiell fordi Norge innehadde en strategisk nøkkelstilling i allianse med en supermakt, USA, og mottok store bidrag til sitt forsvar både i form av økonomiske tilskudd og i form av forsterkningsgarantier. Samtidig kom Norge i konfrontasjon med den andre supermakten, nabolandet Sovjetunionen, og ble forsvars- og sikkerhetspolitisk isolert fra nabolandene Sverige og Finland. Det norske forsvaret var et totalforsvar for overlevelse i total krig. Også for Sovjetunionen inngikk planer for okkupasjon av hele eller deler av Norge i kampen for å overleve som nasjon.

Rammen for den ”nye” sikkerhetsutfordringen, etter den kalde krigens slutt, er ganske annerledes. Det dreier seg ikke lenger om eksistenskamp. Norges naboskap både til Sovjetunionens arvtakerstat Russland og til Sverige og Finland er normalisert. I forholdet til stormaktsnaboen er konfrontasjon erstattet med tilnærming. Skrankene mot et bredere forsvars- og sikkerhetspolitisk samarbeid med Sverige og Finland er langt på vei borte. Behovet for et spesialisert invasjonsforsvar på høy beredskap for total krig for overlevelse er erstattet med behov for et klassisk småstatsforsvar, som i tillegg til å utgjøre en forsvarsterskel mot militært press og aggresjon, må ha evne til å håndheve suverenitet, markere interesser og indikere nasjonale prioriteringer og engasjement.

Utgangspunktet er dermed at Forsvaret framfor alt har som grunnleggende og aktuelle oppgave å verne om norske interesser i egne nærområder – i den situasjon som rår, og som må forventes i åra som kommer. Derav følger at det fordres en tilpassing til et sett sikkerhetsutfordringer som er noe annerledes sammensatt enn før.

Det nye i den sammensatte sikkerhetsmessige utfordring er todelt; dels at den er knyttet spesielt til ressurser, dels at det rår usikkerhet i form av flere uavklarheter i nordområdet hva gjelder juridiske, internasjonale rettigheter: både delelinje (bilateralt med Russland) og Svalbardsonen (multilateralt).

Dette tilsier også, at fokuset for Norges interesser og den norske militærmakten som et interesseforsvar, mer har et *nasjonalt* fokus enn før. Den kalde krigen var internasjonal, og forsvarrets innretning bar også preg av det globale fokus som da rådde – innenfor en bærende alliansestruktur, sterkt tilpasset Alliansen.

Med et slikt nasjonalt oppgavebasert fokus som militærmaktens rasjonale i vår tid, er det også tydeligere at det såkalte innsatsforsvaret – med evne til hurtig reaksjon – er et *middel for interesseforsvaret* – og ikke selve målet, selv om det rimeligvis er et operativt mål å ha evne til rask reaksjon og innsetting. Poenget er at bruk av militær makt aldri vært et mål i seg selv. Kun et middel, nå som før.

De nasjonale sikkerhetsutfordringene blir med en slik tilnærming sammensatte, og inkluderer mer enn før oppgaver som ikke nødvendigvis er militære, men som med fordel løses med militære kapasiteter; særlig oppsyn og overvåking (av eget territorium

og ressurser), inklusiv transport og miljømessig sårbarhet. Bruk av militære styrker til dette gir et stort fortrinn selv om det i gitte situasjoner kan ha en politisk og diplomatisk pris. En pris som må betraktes som fullt ut akseptabel å betale gitt de mange fordeler en slik organisering gir.

Trusselbildet er militært sett i prinsippet ikke vesentlig endret fra tidligere sett hen til *bruken* av militær makt, men teknologi og våpen utvikles, metoder og mønstre skifter, og aktører og konstellasjoner endres. Som alltid vil man stå overfor et sammensatt trusselbilde; fra ikke-statlige og statlig aktører betegnet med såkalte asymmetriske trusler. Aktører i form av nye representanter og i nye former.

De potensielle truslene spenner, på kort og lang sikt, prinsipielt sett like vidt som før; fra terror og sabotasjehandlinger til invasjon og krig. Truslene er mest av alt en konsekvens av den rådende sikkerhetssituasjon, men kan også innbefatte mer eller mindre motiverte handlinger f.eks. som følge av engasjement i eller overfor utlandet; militært eller sivilt.

Det som er mer framherskende enn før, er de muligheter ikke-statlige (og statlige) aktører har for å påføre alvorlig skade ved bruk av elektroniske virkemidler. Dette er en side av teknologisering og globalisering, hvor moderne, teknologiske avanserte samfunn er i så måte mer sårbare enn andre.

Denne sårbarheten har også i noen grad sammenheng med at teknologiutviklingen ikke i samme grad som før er militært drevet, men sivilt – for så å bli tilbudt og tilpasset og militære formål. Derved har ikke militære systemer i samme grad, og på like mange områder, som før et teknologisk forsprang.

De store endringene i den sikkerhetspolitiske situasjonen fra starten av 1990-tallet har dramatisk påvirket utviklingen i Hæren. 30-40 større enheter er nedlagt, tre kommandonivåer er kuttet. Krigsoppsettingen er endret fra en stor mobiliseringshær, basert i hovedsak på lett infanteri og over 165 000 personell i rullene, til en innsatshær med ca 9500⁹¹ kvinner og menn i fleksible strukturer basert på et mekanisert fundament.

---

⁹¹ Fakta om Forsvaret 2006.

For Hæren er det avgjørende viktig å opprettholde evnen til å gjennomføre operasjoner som utnytter hele bredden av landstridskapasiteter (også Heimevernet) for å skape kombinerte effekter – det vil si gjennomføre brigadeoperasjoner. Dette betinger både en viss bredde i kapasiteter, og et volum. I tillegg betinger det øving og operasjoner på stridsteknisk og taktisk nivå.

Evnen til å øve og gjennomføre brigadeoperasjoner er på et kritisk lavt nivå.

Kapasitetene finnes, men i mange tilfeller i et svært lite volum – spesielt i antall personell med riktig kompetanse. Mulighetene til å øve og utvikle brigadesystemet samtidig som det kontinuerlig stilles styrker til innsats i og utenfor Norge er derfor svært begrenset. Den økonomiske situasjonen i Forsvaret har en direkte påvirkning på kompetansebyggingen, ofte er det trening og øving som må lide når budsjettet ikke strekker til. For Hærens som helhet er det ikke lenger relevant å hevde at kvalitet er viktigere enn kvantitet – noe som vil måtte påvirke den videre utviklingen av Hæren. Vi er nede på et eksistensminimum når det gjelder hæren, og det er nå grunn til å stille seg spørsmålet om vi i det hele tatt har en hær. Det som i alle fall er klart med de politiske ambisjoner nasjonalt, samtidig som norsk deltagelse i internasjonale operasjoner er stort i volum, er jeg av den oppfatning at hæren må økes i volum. Dette vil kunne bidra til at slitasjen på personellet i Hæren blir mindre, og at Norge kan nærme seg øvrige alliertes målsetting på 1:5. Dvs en del ute, og tilsvarende 5 deler hjemme, noe som er ansett som et minimum dersom en skal stå lenge i misjoner ala Afghanistan.

Litteraturliste Masteroppgave

Bjørlo, Stein; Eriksen, Knut Einar; Ersland, Geir Atle; Moland, Arnfinn. (1999). *Forsvaret – fra leidang til totalforsvaret*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag ASA.

Buzan, Barry, Wæver, Ole, de Wilde, Jaap. 1998. *Security – A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.

Børresen, Jacob. 2005. *Forsvar uten trussel – Det norske Forsvarets rolle og funksjon etter den kalde krigen*. Oslo: Abstrakt forlag.

Forsvarsstaben. 2007. *Forsvarets fellesoperative doktrine 2007*. Oslo: Brødr. Fossum AS.

Forsvarstaben. 2004. *Forsvarets doktrine for landoperasjoner*. Oslo: Kampen grafisk AS.

Hærstaben (Brelid, Olav; Oppegaard, Tore Hiorth; Torblå, Per). 1990. *Hæren etter annen verdenskrig 1945-1990*. Oslo: Fabritius Forlag.

Holsti, K J. 2004. *Taming the sovereigns*.

Hough, Peter. 2004. *Understanding global security*. Oxon: Routledge.

Engstad, Paul. (2000). *Fra kald krig til fredsbygging*. Oslo: Hagen Offset AS.

Holter, Harriet og Kalleberg, Ragnvald (red.). (1996). *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lundesgaard, Leif. 1995. *Brigaden I Nord-Norge 1953-1995*. Oslo: Elanders forlag.

Miall, Hugh., Ramsbotham, Oliver., Woodhouse, Tom. 1999. *Contemporary Conflict Resolution*. Polity Press in association with Blackwell Publishing Ltd.

Neumann, I. B. (2002): *Norges handlingsrom og behovet for en overgripende sikkerhetspolitisk strategi*/ Iver B. Neumann. Det sikkerhetspolitiske bibliotek 3-2002. Den Norske Atlanterhavskomiteé.

Tamnes Rolf. (1997). *Oljealder 1965-1995*. Norsk utenrikspolitikks historie Bind 6. Oslo: Universitetsforlaget.

Taylor, Charles. 1994. *The Politics of Recognition*. Princeton, New Jersey: Princeton university press.

The Barents Euro-Arctic Region - Cooperation and Visions of the North

Torbjørn Knutsen & Iver B Neumann: "Innledning" i Iver B Neumann (red), Torbjørn Knutsen, Morten Bøås & Henrik Thune: *Global Politikk. Krig, diplomati og nyhetsformidling i praksis*. 2002, s18-19.

Torbjørn L Knutsen: "Norsk Utenrikspolitikk som forskningsfelt" i Knutsen et al (red) s 20.

Torgersen, Glenn-Egil. (2001). *Referer riktig*. Skarnes: Compendius forlag AS.

Underdal, Arild. 2001. *Internasjonale forhandlinger*. Ukjent trykkeri.

Offentlige dokumenter og utredninger

NOU 1978: 9. *Forsvarskommisjonen av 1974*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

NOU 1992: 12. *Forsvarskommisjonen av 1990*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

NOU 2000: 20. *Et nytt forsvar*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

NOU 2003: 32. *Mot nord! Utfordringer og muligheter i Nordområdene*. Oslo: Utenriksdepartementet.

NOU 2007: 15 *Et styrket forsvar*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

Forsvarsdepartementet (2006): Fakta om Forsvaret 2006:

http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/FoF_2006.pdf

Forsvarsdepartementet (2008): Fakta om Forsvaret 2008 :

http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dok/veiledninger_brosjyrer/2008/fakta-om-forsvaret-2008.html?id=508433

Forsvarssjefen 1992: *Forsvarsstudien 1991*. Ugradert versjon. Oslo: Forsvarets overkommando/presse og informasjonsavdelingen.

Forsvarssjefen 1997: *Dokument A – Sluttrapport etter Forsvarsstudien 1996*. Trykt hefte. Oslo: Forsvarets overkommando.

Forsvarssjefen 2000: *Forsvarsstudie 2000 – Sluttrapport*. Trykt hefte. Oslo: Forsvarets overkommando.

Forsvarssjefen 2003: *Forsvarssjefens militærfaglige utredning 2003*. Oslo: Forsvaret overkommando

Forsvarssjefen 2006: *Derfor fornyer vi Forsvaret*. Forsvarsstudie 07. Hefte. Oslo: Forsvarsstaben/Presse- og informasjonsavdelingen.

St. meld. Nr. 11 (1989-90): *Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkninger for norsk utenrikspolitikk*.

St.meld. nr. 22 (1997-98) Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002.

St.meld. nr 94 (1978-1979) Forsvarskommisjonens utredning og hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet i tiden 1979-83.

St.meld. nr 54 (1987-1988) Gjennomføring av hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet i tiden 1989-1993.

St.meld. nr 16 (1992-1993) ((og inst S nr 150 92-93))

St.meld. nr. 30 (2004-2005) Muligheter og utfordringer i nord.

St.prp. nr 1 (1987-1988) Forsvarsbudsjettet

St.prp. nr 125 (1987-1988)

St.prp. nr 113 (1988-1989) Om visse organisasjonsendringer mv i Forsvaret (Oppfølging etter St.meld. nr 54 (1987-1988)).

St.prp. nr 94 (1989-1990) Om visse organisasjonsendringer mv i Forsvaret.

St.prp. nr 53 (1990-1991) Om visse organisasjonsendringer mv i Forsvaret.

St.prp. nr 43 (1991-1992) Om visse organisasjonsendringer mv i Forsvaret.

St.prp. nr 98 (1991-1992) Om militær verneplikt og endringer i tjenestemønster.

St.prp. nr 99 (1991-1992) Om visse organisasjonsendringer mv i Forsvaret.

St.prp. nr 1 (1993-1994) Forsvarsbudsjettet

St.prp. nr 27 (1993-1994) Om visse organisasjonsendringer mv i Forsvaret.

St.prp. nr 1 (2000-2001) Forsvarsbudsjettet

St.prp. nr. 45 (2000-2001) Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005.

St.prp. nr 55 (2001-2002) Gjennomføringsproposisjonen – utfyllende rammer for omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005

St.prp. nr 1 (2001-2002) Forsvarsbudsjettet

St.prp. nr 1 (2002-2003) Forsvarsbudsjettet

St.prp. nr 1 (2003-2004) Forsvarsbudsjettet

St.prp. nr. 42 (2003-2004) Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008.

Avisartikler, pressemeldinger og taler

Aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/article2789777.ece - Publisert 25 nov 08

Fedrelandsvennen www.fvn.no publisert 21 mai 07 kl 11:43

Nordlys og Nye Troms

Pressemelding av Forsvarsdepartementet av 10/11 2005 (nr 42/2005)

Forsvarsnett (<http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=111984>)

Petersen, Jan (2005): *Norwegian Policy in the High North*
tale til OSSEs parlamentarikerkonferanse i Tromsø i mai 2005